

OTDK - dolgozat

2025

Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdálkodástudományi Kar

Anyagi és társadalmi depriváció Magyarországon a konjunktúra
időszakában

Material and social deprivation in Hungary during economic
prosperity

Szőnyi Anna

Konzulens: Madari Zoltán

Kézirat lezárásának dátuma: 2024. április 18.

Tartalomjegyzék:

1. Bevezetés.....	1
2. Anyagi depriváció tételei	2
2.1. Európai Unió országainak viszonylatában	5
2.2. Magyarország viszonylatában	8
3. Szakirodalmi áttekintés	11
3.1. Az ENSZ Fenntartható Fejlődés Indikátora	11
3.2. A roma közösség helyzete Magyarországon	12
3.3. Lakhatási szegénység, mint a depriváció egyik tétele.....	15
3.4. A hajléktalanság kriminalizálása.....	18
4. Módszertan	20
5. Adatok bemutatása	23
6. Eredmények.....	24
6.1. A modell eredményei	24
6.2. Összefüggések	30
7. Konklúzió	38
8. Irodalomjegyzék.....	41
9. Mellékletek.....	47

Ábrajegyzék:

1. ábra: Anyagi és társadalmi depriváció mértéke európai országokban	7
2. ábra: A szegénység és társadalmi kirekesztettség aránya, 2022	11
3. ábra: Roma nemzetiség aránya vármegyék szerint	13
4. ábra: Lakáspiaci árindex nominális és reálértékének alakulása (2015 = 100%).....	16
5. ábra: Az anyagi és társadalmi depriváció mértékének változása (%), 2013-2018	30

Táblázatjegyzék:

1. táblázat: Anyagi és szociális depriváció egyes tételeiben érintettek aránya	8
2. táblázat: Ellenőrző statisztikai tesztek eredményei.....	25
3. táblázat: A 13 tétel faktorterhelései.....	26
4. táblázat: Modellilleszkedési mutatók értékei	27
5. táblázat: Általam és Eurostat által meghatározott deprivációs ráta (%).....	28
6. táblázat: Az új területi felosztás szerinti depriváció mértéke (%), 2018.....	28
7. táblázat: Az egyes régiókon belül meghatározott dimenziók deprivációs rátája (%)	29
8. táblázat: Egy főre jutó nettó jövedelem régiók szerint (forint/fő/év).....	32
9. táblázat: Egy főre jutó bruttó hazai termék régió szerint, ezer forintban	34
10. táblázat: A munkanélküliségi ráta, régióként (%).....	35
11. táblázat: A foglalkoztatási ráta, régióként (%).....	36
12. táblázat: Iskolázottsági arány régiós szinten, 2011 (%)	36
13. táblázat: Korcsoportok megoszlása régióként (%), 2018.....	38

1. Bevezetés

A szegénység, a nélkülözés és a társadalmi egyenlőtlenségek évtizedek óta a társadalomtudományi kutatások tárgyát képezik. A gazdasági növekedés néha és részben megoldást ígér ezekre a problémákra, de nem mindig lehet teljesen felszámolni őket. A hátrányok kialakulásáért felelős mechanizmusok a társadalmi és gazdasági struktúrák változásával módosulnak (Spéder & Kapitány, 2005).

A szegénység megjelenését a modern társadalom különböző jellemzőinek tulajdonítják, beleértve az oktatás hiányát, a munkaerőpiacról való kirekesztettséget, az alacsony foglalkoztatási státuszt és az egyszülős családi helyzeteket. Ugyanakkor meglepő összefüggéseket is azonosítottak, például a gyermekek és a gyermekes családok gyors és nagymértékű szegénységét, valamint a települések vagy a regionális státusz növekvő befolyását a szegénységre. A demográfiai tényezőkről kimutatták, hogy szerepet játszanak a szegénységben, de szerepük megértése még mindig korlátozott (Spéder & Kapitány, 2005).

A szegénység fogalma, amelyet a politikai változások miatt gyakran kirekesztésnek neveznek át, a korlátozott erőforrásokkal rendelkező, a mindennapi életben való részvételre képtelen egyénekre összpontosít. Ez a részvételtől és a társadalmi integrációból való kirekesztéshez vezet. Az erőforrás-alapú kirekesztés megközelítések az egyének véleményére és a társadalmi normákra összpontosítanak. A kirekesztés fogalma azonban túlmutat a szegénységen, és olyan egyénekre tekint, akik nemcsak kevés erőforrással rendelkeznek, hanem a tisztességes élethez szükséges körülményekkel sem rendelkeznek. A kirekesztő vagy megbélyegző folyamatok alapja lehet strukturális helyzet, előítéletes vélemények, normák vagy életmód (Spéder, 2002).

A szegénységi küszöb alatt élő emberek azok, akik a medián jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élnek. Az Európai Unióban 2019-ben a lakosság 16,8%-a élt a relatív jövedelmi szegénységi küszöb alatt, míg Magyarországon ez az arány 12,3% volt (KSH, 2021).

Tanulmányom célja az anyagi és társadalmi depriváció rátájának meghatározása Magyarországon régió szinten, majd azok összevetése a különböző makrogazdasági és demográfiai mutatók értékeivel. Előzetes várakozásaim szerint az ország nyugati és keleti régióiban eltérő lesz a depriváció mértéke, a nyugati régiók javára. Továbbá azokban a

régiókban, ahol kedvezőbbek a makrogazdasági és demográfiai mutatók értékei alacsonyabb anyagi és társadalmi deprivációs rátára számítok.

Először bemutatom az anyagi és társadalmi depriváció tételeit az Eurostat meghatározása alapján és a mutatónak az értelmezését, majd kitekintést teszek az Európai Unió országainak deprivációs állapotára. Ebben a fejezetben kitérek Magyarország állapotára is, ahol külön a tételeket vizsgálom meg, melyikben nélkülöző a lakosság legnagyobb része.

A harmadik fejezetben az Egyesült Nemzetek Szervezete által megalkotott 17 fenntartható fejlődési cél közül az első részletesen bemutatom, ami a szegénység felszámolásáról szól. Továbbá kitérek a roma közösség helyzetére, hiszen ők azok, akiket a legnagyobb mértékben érint az anyagi és társadalmi depriváció. A depriváció egyik dimenziója a lakhatási szegénység, ahol a lakások minősége és életkörülmények kerülnek fókuszba, aminek magyarországi vonzatát mutatom be. Az anyagi depriváció minden tétele által érintett csoport a hajléktalanok, akiknek helyzetéről szintén a harmadik fejezetben írok.

A negyedik fejezetben részletesen bemutatom az általam felhasznált módszertant, a faktoranalízist, az elemzéshez szükséges teszteket és modellilleszkedési mutatókat, majd az ötödik fejezetben a hozzá felhasznált EU-SILC (jövedelemre és az életkörülményekre vonatkozó statisztikák) adatbázist. Az eredményeimet a hatodik fejezetben ismertetem 2 részben, először a régió szinten meghatározott anyagi és társadalmi deprivációs rátákat és a modell által meghatározott két dimenzió deprivációs rátáit, majd a konjunktúra időszakban megfigyelhető csökkenés mértékét mutatom be. A második részben összefüggéseket és mintázatot keresek a régiók makrogazdasági mutatói és anyagi deprivációs rátájának mértéke között. Ezek alapján a régiókra 2 csoportosítást hajtottam végre: az anyagi és társadalmi depriváció mértéke alapján és fejlettségi szint alapján. Végül pedig a hetedik fejezetben összegeztem a tanulmányomat.

2. Anyagi depriváció tételei

2009-ben az Európai Unió és tagországai elfogadták az anyagi deprivációra vonatkozó indikátorokat, amelyekkel a szegénység és társadalmi kirekesztettség elleni küzdelemben elért eredményeket nyomon követik (Guio, 2009). Az anyagi depriváció egy olyan állapot, amikor a háztartás nem engedheti meg magának a különféle erőforrások megvételét, amelyekre a háztartás tagjainak szüksége lenne, hogy egy megfelelő életet éljenek, „kényszerű hiány” fogalmaként értelmezhetjük. Az indikátor különbséget tesz azon egyének között, akik nem

tudják megvásárolni ezeket a termékeket vagy szolgáltatásokat és azok között, akiknek azért hiányzik, mert nincs is szükségük rá.

Az anyagi deprivációs indexet úgy határozzák meg, mint az olyan háztartásokban élők arányát, amelyek az alábbi 9 tételből legalább 3-at nem engedhetnek meg maguknak (Guio, Gordon & Marlier, 2012):

- váratlan kiadásokkal való megbirkózás;
- egyhetes éves nyaralás távol otthonról;
- fizetési hátralékok elkerülése (jelzáloghitel, bérleti díj, közüzemi számlák);
- minden második nap hús-, csirke-, halétel fogyasztása vagy vegetáriánus étkezés;
- otthon megfelelő melegen tartása;
- mosógép;
- színes TV;
- telefon;
- személygépkocsi.

2010 márciusában az Európai Unió (EU) megalkotta az „Európa 2020 stratégiát”, ami egy 10 évre szóló stratégia, öt kiemelt megvalósítási céllal (Európai Bizottság, 2010). Az egyik megfogalmazott cél az egész EU-ra vonatkozó társadalmi befogadási cél, amely kimondja a szegénység csökkentése révén, 20 millió embert kiemeljenek a szegénység és a társadalmi kirekesztés kockázatából. 3 indikátor alapján határozhatjuk meg azon emberek számát, akiket érint a szegénységi kockázat és a társadalmi kirekesztettség (Guio et al., 2012):

1. Szegénységi kockázat indikátora: azon egyéneket érinti, akik háztartásának teljes jövedelme nem éri el a nemzeti medián ekvivalens jövedelem 60%-át.

2. Súlyos anyagi deprivációról beszélünk, ha a fentebb felsorolt anyagi depriváció 9 tétele közül legalább 4 jellemző a háztartásra vagy egyénre.

3. Nagyon alacsony háztartási munkaintenzitás: azok a háztartások tartoznak bele, ahol a 18-59 éves felnőtt tagok átlagosan teljes munkaképességük kevesebb, mint 20%-át dolgozták a jövedelmi referencia-időszakban.

Guio és szerzőtársai (Guio, Gordon, Najera & Pomati, 2017) felülvizsgálták a 2009-ben meghatározott 9 tételből álló deprivációs indexet és kivettek belőle 3 tételt: mosógép, színes TV és telefon, majd kibővítették 7 másik tétellel, ami az egyénre vonatkozik, ezt az új mutatót

pedig elnevezték anyagi és társadalmi deprivációs mutatónak. Ezek alapján egy személy akkor számít deprivátnak, ha a 13 tétel közül legalább 5 jellemző rá és súlyosan deprivált, ha pedig 7 tételben szenved.

A háztartásra vonatkozó tételek:

- váratlan kiadásokkal való megbirkózás;
- egyhetes éves nyaralás távol otthonról;
- fizetési hátralékok elkerülése (jelzáloghitel, bérleti díj, közüzemi számlák);
- minden második nap hús-, csirke-, halétel fogyasztása vagy vegetáriánus étkezés;
- otthon megfelelő melegen tartása;
- van-e a tulajdonában személygépkocsi.

Az egyénre vonatkozó tételek:

- lecserélje az elhasználódott ruhákat újakra;
- legyen két pár megfelelően illeszkedő cipője;
- hetente költsön magára egy kis összeget;
- rendszeres szabadidős tevékenységet folytasson;
- legalább havonta összeüljön a barátokkal/családdal egy italra/étkezésre;
- rendelkezzen internetkapcsolattal;
- lecserélje az elhasználódott bútorokat.

A szerzők megállapították, hogy azon egyének, akik mindkét mutató tekintetében hátrányos helyzetűek sokkal súlyosabb deprivációban szenvednek a tételek számát tekintve. Egyrészt csak az anyagi és társadalmi depriváció alapján depriváltak több tételt jelölnek meg az új készletben az egyéni szinthez és a társadalmi dimenzióhoz kapcsolódóan, míg ugyanők a legtöbb esetben csak kettőt jelölnek meg a háztartási tételek régi készletében és ezért definíció szerint nem számítanának anyagilag deprivátnak. Másrészt csak az anyagi depriváció tekintetében depriváltak a legtöbb esetben csak három tételt jelölnek meg a régi készletben, azaz a súlyos anyagi deprivációt azonosító magasabb küszöbérték szerint nem voltak depriváltak. Csak az egyik mutató alapján nélkülöző csoportok között nagy különbségek vannak. Egyedül az anyagi depriváció alapján nélkülözőnek minősítetteknel nagyon alacsony (5% alatti) az egyes cikkek előfordulása, míg csak az anyagi és társadalmi depriváció alapján nélkülözőknél nagyon magas, átlagosan 50% feletti (Guio et al., 2017).

A szegénység nemcsak az alapvető életkörülményekkel való megküzdésre, a megélhetésre vonatkozik, hanem kibővül a "társadalmi kirekesztés" fogalmával, ami általánosságban a kapcsolatok hiányát tükrözi, áttekintve azokra a tényezőkre, amelyek hozzájárulnak a bizonytalansághoz, amely gyakran kíséri a munkanélküliséget vagy a munkaerőpiacról való kivonulást (Paugam, 1996).

A férfiaknak - minden más tényezőt figyelembe véve - nagyobb az esélyük az anyagi és társadalmi deprivációból való kilépésre. A nők hátrányos helyzetben vannak nemcsak az anyagi depriváció esetében, hanem jövedelmi szegénység és általánosabban a társadalmi kirekesztés esetében is. A nélkülözésből való kilépés valószínűsége a háztartásban élő gyermekek számának növekedésével csökken (Fabrizi, Mussida & Parisi, 2023).

2.1. Európai Unió országainak viszonylatában

Európa országai az anyagi depriváció mértéke alapján is csoportosíthatóak. Whelan és szerzőtársai (Whelan, Nolan & Maitre, 2008: 8–9) tanulmányukban az országokat öt jóléti rezsimbe sorolták, majd hasonlították össze:

- A szociáldemokrata rendszer a jóléti államnak jelentős újraelosztó szerepet tulajdonít, és arra törekszik, hogy a piaci vagy családi függőségtől függetlenül megfelelő gazdasági forrásokat biztosítson. Ebbe a csoportba tartozik Svédország, Dánia, Izland, Finnország, Norvégia és Hollandia.
- A korporatista rendszer kevésbé hangsúlyozza az újraelosztást, és a jólétet elsősorban a csoportalapú kölcsönös segítségnyújtás és a kockázatközösség közvetítőjének tekinti, és a juttatásokhoz való jog attól függ, hogy valaki már bekerült-e a munkaerőpiacra. Ebbe a csoportba tartozik Németország, Ausztria, Belgium, Franciaország és Luxemburg.
- A liberális rendszer elismeri a piac elsőbbségét, és az államot a jóléti ellátások maradványszerepére korlátozza, a szociális juttatásokat jellemzően rászorultsági teszthez kötik, és a piacon kudarcot vallókat célozza. Az Egyesült Királyság és Írország alkotja ezt a csoportot.
- A dél-európai rendszerben a családtámogatási rendszerek döntő szerepet játszanak, a juttatási rendszer pedig egyenlőtlen és minimalista jellegű. Ebbe a csoportba tartozik Ciprus, Görögország, Olaszország, Portugália és Spanyolország.
- A posztkommunista csoport: Juhász (2006) megjegyzi, hogy nehéz kategorizálni ezen országok jóléti rendszereit és hogy az egyes országok között nagy eltérések vannak, a

szociális védelemre fordított kiadások alacsony szintje és a szociális jogok gyengesége azonban közös. Csehország, Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Szlovénia és Szlovákia ebbe a csoportba tartozik.

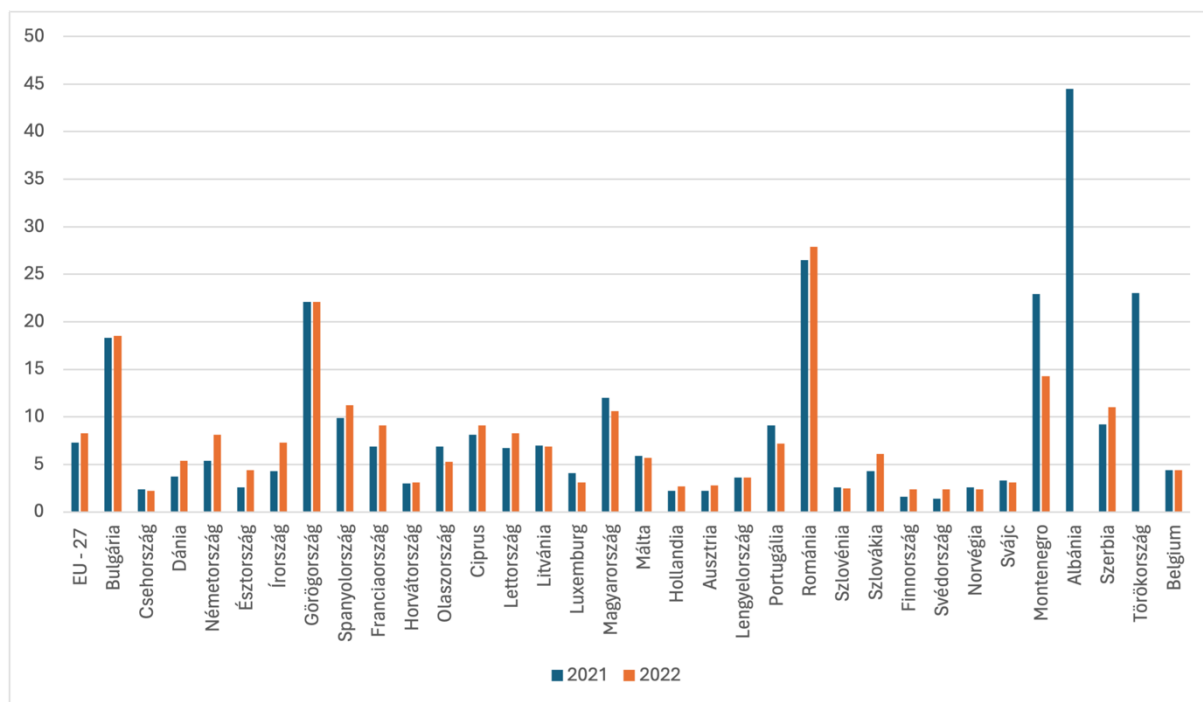
Az Európai Unió jövedelemre és életkörülményekre vonatkozó 2005-ös statisztikáit felhasználva az anyagi depriváció három különböző dimenzióját különböztetik meg: fogyasztási depriváció, háztartási nélkülözés és szomszédos környezethez kapcsolódó depriváció (Whelan et al., 2008). Az országok összehasonlítása érdekében standardizált pontszámokat társítottak a tételek mellé, 0 és 1 intervallumon, ahol 0 számított nem depriváltnak. Először a fogyasztási deprivációt vizsgálva az átlagérték a szociáldemokrata rendszer esetében 0,092, a liberális országok esetében 0,108, a korporatista csoport esetében 0,135, a dél-európai országok esetében 0,153, majd a posztkommunista klaszter esetében a korábbiaknak több mint kétszerese, 0,333. A háztartási nélkülözés esetében a legnagyobb kontraszt a posztkommunista és a többi klaszter között van, hiszen az átlagos deprivációs szint az elsőnek 0,058, míg az utóbbinak 0,011. A szomszédos környezethez kapcsolódó dimenzió esetén az egyes országok depriváció mértékének eltérése a legkisebb. A legalacsonyabb az átlagszint, 0,158, a szociáldemokrata rendszerben, majd a kommunista rendszer esetében 0,169, a korporatista csoport esetében 0,193, a dél-európai csoport esetében 0,203 és a liberális csoport esetében az átlag 0,217.

Megfigyelték, hogy a 3 deprivációs dimenzió pozitívan korrelál egymással, tehát ha az egyik dimenzióban magas a depriváció mértéke, akkor jellemzően a másikban is magas lesz. A teljes mintán belül a háztartások mintegy fele számolt be a fogyasztási mutatók bizonyos fokú deprivációjáról, és azt látták, hogy a háztartási depriváció szintje fokozatosan emelkedik a fogyasztási deprivációt nem jelző háztartások 0,003-as értékétől egészen 0,083-ig azoknál, akik a fogyasztási indexen négyes vagy annál magasabb pontszámot értek el. Hasonlóképpen, a szomszédsági nélkülözés dimenzió pontszáma 0,150-ről 0,216-ra emelkedik a fogyasztási nélkülözés szintjének növekedésével (Whelan et al., 2008).

Egy másik Európa országait vizsgáló tanulmányban (Łuczak & Kalinowski, 2020) a szerzők az anyagi depriváció egyes tételei alapján határozták meg a depriváció mértékét minden ország esetén. 2016-ban Európa lakosságának jelentős százaléka küzdött azzal, hogy évente egyszer a háztartás minden tagja számára egyhetes, otthonától távol töltött nyaralást tudjon fizetni, valamint a váratlan kiadásokat fedezni tudja. Az első változót illetően a legmagasabb arányt Romániában (66,6%) és Horvátországban (61,2%), míg a legalacsonyabbat Norvégiában

(6,0%) és Svédországban (8,2%) figyelték meg. A váratlan kiadások fedezésére való képtelenség Lettországon (60,0%) és Észak-Macedóniában (58,5%) érte el a legmagasabb értéket, a legalacsonyabb értéket Norvégiában (18,1%) és Svédországban (20,7%) regisztrálták. A legnagyobb mértékű deprivációval rendelkező országok Bulgária, Románia és Szerbia 0,864 átlagos értékkel. A második csoportba az anyagi depriváció magas szintjével, Észak-Macedónia, Görögország, Magyarország, Lettország, Horvátország és Litvánia tartozott, 0,681 átlagos értékkel. A harmadik csoportba a szerzők besorolása alapján közepes szintű nélkülözés volt megfigyelhető, ide Portugália, Ciprus, Lengyelország, Szlovákia és Olaszország tartozott, 0,468-as átlagos értékkel. A negyedik csoportba alacsony deprivációs szinttel, Írország, Dánia, Belgium, Észtország, Szlovénia, az Egyesült Királyság, Spanyolország, Málta, Csehország, Finnország, Ausztria, Svájc, Franciaország, Németország és Norvégia tartozott 0,288 átlagos deprivációs értékkel. Az utolsó csoportot a legalacsonyabb nélkülözési szinttel rendelkező országok alkotják: Izland, Hollandia, Svédország és Luxemburg 0,127 átlagos értékkel.

1. ábra: Anyagi és társadalmi depriváció mértéke európai országokban

Forrás: Eurostat (2024), saját szerkesztés

Az első ábrán láthatjuk Európa országainak anyagi és társadalmi depriváció mértékét százalékos formában. Kiugróan a legmagasabb a nélkülözés 2021-ben Albániában, ahol a depriváció mértéke eléri a 44,5%-ot, a második legmagasabb értékkel szintén egy balkáni ország rendelkezik, Románia, ahol 26,5%-ot mértek. Őket követi Törökország (23%), Montenegró (22,9%), Görögország (22,1%) és Bulgária (18,3%). Elmondható, hogy a

legmagasabb anyagi deprivációval a balkáni országok rendelkeznek és a legalacsonyabbal pedig az északiak, Svédország (1,4%), Finnország (1,6%), Norvégia (2,6%) és Hollandia (2,2%).

2.2. Magyarország viszonylatában

Az első táblázat tartalmazza a két legfrissebb évre elérhető anyagi és szociális depriváció egyes tételeiben érintettek arányát Magyarország esetében, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) számításai alapján (KSH, 2024a).

1. táblázat: Anyagi és szociális depriváció egyes tételeiben érintettek aránya

Megnevezés	2021	2022
Évi egyhetes üdülés hiánya	41,0	43,9
Váratlan kiadások fedezetének hiánya	33,9	32,7
Kétnaponta húsfelfogyasztás hiánya	13,9	14,2
Hiteltörlesztéssel vagy lakással kapcsolatos hátralék	10,3	9,6
Lakás megfelelő fűtésének hiánya	4,7	8,0
Anyagi okból nincs személygépkocsija	12,9	12,5
Elhasználódott bútorok lecserélésének hiánya	22,7	23,1
Elhasználódott ruhák lecserélésének hiánya	11,2	11,8
Nem rendelkezik két pár cipővel, amelyből az egyik minden évszakban használható	2,2	2,0
Nem tud legalább havonta összeülni a barátokkal / családdal egy itálra / étkezésre	14,8	16,5
Nem tud rendszeresen részt venni fizetős szabadidős programokon	15,9	17,5
Nem tud hetente egy kisebb összeget magára költeni	10,6	12,2
Nem rendelkezik az otthonában interneteléréssel	4,5	3,7

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2024), saját szerkesztés

Mindkét évben Magyarország lakossága a legnagyobb mértékben (41% és 43,9%) az évi egyhetes nyaralás nélkülözése esetén érintett. Ez a szórakozás egyik formája, amit az emberek hajlamosak kizárni az életükből, ha már a létfontosságú tételek esetén, mint élelmiszervásárlás, lakás fenntartás és ruházkodás, elfogy a jövedelmük. A második tétel, amiben magas nélkülözés

jellemzi a lakosságot, az a váratlan kiadások fedezése (33,9% és 32,7%), hiszen, ha minden hónapban a jövedelmüket elköltik az alapszükségletükre, nem tudnak megtakarítani, így például egy nagyobb elektronikai eszköz kicserélésére képtelenek. Ugyanez jellemzi az elhasználódott bútorok lecserélését is, hogy több idő kell elteljen ahhoz, hogy hónapról hónapra apránként megtakarítsanak, amiből néhány bútordarabot vehetnek.

Szórakozási lehetőségeknek számítanak a fizetős szabadidős programok vagy a barátokkal, családdal összeülés egy vacsorára, italra, amit sokan nem engedhetnek meg maguknak. Ugyanakkor ide sorolnám azt a tételt is, hogy az emberek saját magukra sem tudnak költeni hetente kisebb összeget, csak a szükséges élelmiszereket veszik meg. Ezeknek a tételeknek az érintettségük 10,6%-tól 17,5%-ig terjed, mindkét év esetén.

A legalacsonyabb mértékben érintett a lakosság „a nem rendelkezik két pár cipővel, amelyből az egyik minden évszakban használható” tétel esetében (2,2% és 2%), valamint „a nem rendelkezik az otthonában interneteléréssel” (4,5% és 3,7%). Ezek a tételek már hozzátartoznak az emberek alapvető szükségleteihez, amit próbálnak minden hónapban kielégíteni. Egy másik tétel, „a lakás megfelelő melegen tartása”, a rezsicsökkentés miatt a lakosság kisebb részét érinti, 4,7% és 8%. Azonban szükséges megjegyezni, hogy az országban a legszegényebb sorsban élők vidéken, falvakban élnek, ahol fával tüzelnek. Őket nem érinti a rezsicsökkentés, ők erdőből kivágott fával vagy gallyakkal fűtenek, ami nagyon légszennyező. A lakásfűtés témájában érdemes megjegyezni, hogy vannak olyan családok, akik télen nem fűtenek minden szobát, csak, ahol alszanak vagy inkább összeköltöznek 1-2 szobába a tűzifa spórolása miatt. Megfigyelhetjük, hogy 2021-ről 2022-re szinte duplájára nőtt azok aránya, akik érintettek a lakás nem megfelelő melegen tartásában, hiszen a gáz áremelkedése idején, ahogy nőtt a kereslet a tűzifára, úgy nőtt az ára is, ami sok nélkülöző családot érintett.

Az Európai Unió (EU) tagállamai számára fontos a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem, az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 19. cikkében leírtak alapján, a megkülönböztetésben szenvedett áldozatok számára az EU jogi védelmet kínál és ösztönző intézkedéseket dolgoz ki (Európai Parlament, 2023).

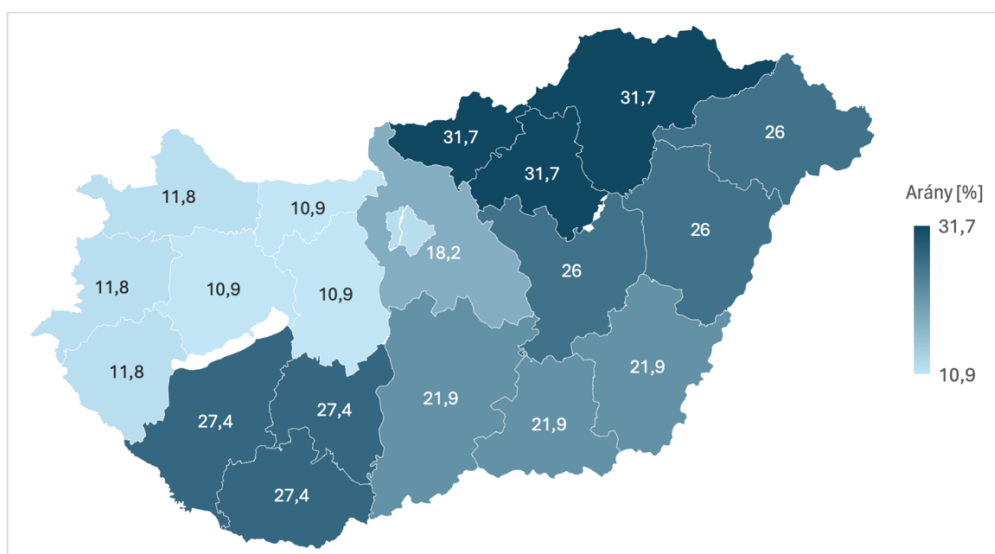
Az Európai Gazdasági Közösség 1975 és 1994 között több kísérleti projektet hajtott végre a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen. Az Amszterdami Szerződés 1999-ben hatályba lépve a társadalmi kirekesztés felszámolását tűzte ki célul. A lisszaboni stratégia 2000-ben indította el a szegénység elleni küzdelmet, létrehozva közös mutatókat és iránymutatásokat. A

Bizottság 2008 októberi ajánlása azokat érinti, akik kiszorultak a munkaerőpiacról, a tagállamok feladatának tűzték ki, hogy aktívan ösztönözzék őket a visszatérésre. Az Európa 2020 stratégia a szegénység elleni küzdelmet új célokkal hirdette meg: az országos szegénységi küszöbök alatt élő európaiak arányának 25%-kal való csökkentését, és több mint 20 millió ember kiemelését a szegénységből. Ezt nem sikerült elérniük, ezért 2021-ben a szociális jogok európai pillérére vonatkozó cselekvési tervben újabb célokat fogalmaztak meg, köztük a szegénységben élők csökkentését legalább 15 millió fővel (ebből 5 millió gyerek) 2030-ig (Európai Parlament, 2023).

Az Európai Tanács és a Parlament 2013-ban javaslatot terjesztett elő a szociális dimenzió megerősítésére, aminek eleme a szociális eredménytábla, ami több mutatót tartalmaz: háztartások rendelkezésére álló jövedelem, nem foglalkoztatottak aránya, oktatásban és képzésben nem részesülő fiatalok aránya, vagy a szociális transzfereknek a szegénység csökkentésére gyakorolt hatására vonatkozó mutatókat. Az uniós intézmények 2017-ben kiemelték az elkötelezettségüket a szociális jogok európai pillérével kapcsolatban. A 2021-es cselekvési terv további kezdeményezéseket tartalmazott, mint például az európai gyermekgarancia létrehozását és az aktív befogadást szolgáló megfelelő minimumjövedelemről szóló ajánlást. Az uniós miniszterek 2021-ben felülvizsgálták a szociális eredménytábla elsődleges mutatóinak listáját (Európai Parlament, 2023).

Magyarország esetén 2022-ben a szegénység és társadalmi kirekesztettség mértéke 10,9 százaléktól 31,7%-ig terjed. A legalacsonyabb arányt Közép-Dunántúlra mérték (10,9%), míg a legmagasabbat Észak-Magyarországra (31,7%). A 2. ábra szemlélteti minden régió esetén a Központi Statisztikai Hivatal által meghatározott indexet.

2. ábra: A szegénység és társadalmi kirekesztettség aránya, 2022

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2022), saját szerkesztés

3. Szakirodalmi áttekintés

3.1. Az ENSZ Fenntartható Fejlődés Indikátora

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagjai 2015-ben, New Yorkban tartott csúcstalálkozóján elfogadták a 2030-ig tartó időszakra szóló fenntartható fejlődési menetrendet (UN, 2015a). Ennek középpontjában a 17 fenntartható fejlődés áll, amelyek célja, hogy a globális kihívások széles körét kezeljék, és elősegítsék a fenntartható fejlődést társadalmi, gazdasági és környezeti dimenziókban. Mind a 17 fejlődési célhoz tartoznak célkitűzések és mutatók, amelyekkel mérni tudják az előrehaladást az országokban, amiről éves jelentést készítenek a regionális szinten gyűjtött információk segítségével. E célok eléréséhez világszerte a kormányok, a vállalkozások, a civil szervezetek és az egyének együttműködésére és elkötelezettségére van szükség (UN, 2015a).

Az első cél, amit megfogalmaztak a csúcstalálkozón, hogy ne legyen szegénység a Földön. Ennek elérése érdekében mutatókat és kisebb célkitűzéseket hoztak, amivel mérni tudják évről évre a fejlődést. A továbbiakban ezeket a 2030-ig tartó célkitűzéseket mutatom be (UN, 2015b):

- szélsőséges szegénység felszámolása: napi 1,25 dollárnál kevesebből élő emberek szegénységének megszüntetése;
- szegénységben élők számának felére csökkentése: minden korosztályban és nemben, a nemzeti meghatározások szerint;

- megfelelő szociális védelmi rendszerek kialakítása: a kiszolgáltatottak jelentős mértékű lefedettsége;
- alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés: minden ember számára hozzáférés gazdasági erőforrásokhoz, természeti erőforrásokhoz, szükséges infrastruktúrához;
- kiszolgáltatott helyzetben lévők sebezhetőségének csökkentése: gazdasági, társadalmi és környezeti sokkokkal és katasztrófákkal szembeni kitettségük csökkentése;
- megbízható politika létrehozása nemzeti és nemzetközi szinten: a szegényeket támogató és a nemek közötti egyenlőséget figyelembe vevő fejlesztési stratégiákon alapuló beruházások támogatása.

A 2015-ben elfogadott menetrend óta a globális szegénység csökkentése lelassult. A Covid-19 járványnak hatásai következtében megfordult a három évtizedes folyamatos fejlődés, először nőtt a mélyszegénységben élők száma. A 2023-as tendenciák mellett 2030-ban még mindig a világ népességének közel 7%-a fog mélyszegénységben élni, szemben a 2015-ös 10,8%-kal. Emellett az országoknak csak egyharmada fogja felére csökkenteni nemzeti szegénységi rátáját 2030-ra 2015-höz képest (UN, 2015b).

3.2. A roma közösség helyzete Magyarországon

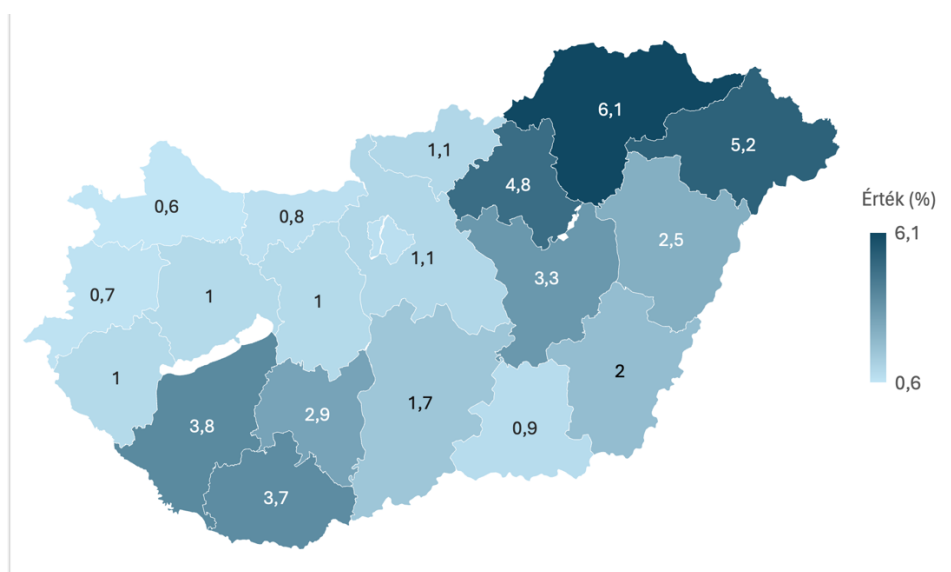
A roma lakosság egy olyan nemzetiség, akiket jelentősen érint az anyagi és társadalmi depriváció. Kultúrájukra jellemző az alacsony iskolázottság, főként a nők körében, akiknek elsődleges feladatuk a gyermeknevelés és háztartás vezetése. Ugyanakkor alacsony a foglalkoztatottság is, főként alkalmi munkákból, gyűjtögetésből, állami segélyekből élnek. A háztartásokat az alacsony jövedelem és magas gyerekszám jellemzi, amiből kifolyólag az anyagi depriváció több tételében is érintettek (Kemény, Janky & Lengyel, 2003).

A roma lakosságra Magyarországon, de az európai országokban egyaránt jellemző a szegregált életmód, kirekesztettség. Főként vidéken, elkülönülve tanyákon élnek, 1971-ben a romák 65 százaléka, 1994-ben már csak 13,7 százalékuk élt elkülönült telepeken. Ennek oka a hatvanas években kezdődő telepfelszámolási programok, életszínvonal növekedés és a foglalkoztatási helyzet javulása (Cserti & Orsós, 2013). A roma nemzetiség meghatározása nem egyértelmű, több módszert is használnak. A KSH által készített népszámlálás önbevalláson alapszik, amely rábízta minden egyénre saját nemzetiségének megadását. A 2011-es népszámlálási kérdőív az első, amely lehetővé tette a több identitás megadását, így a válaszadók egyszerre vallhatták magukat romának és magyarnak. Szociológusok által véghez vitt kutatások csoport általi

meghatározást használ, itt a környezetben élők azonosítják be az egyén nemzetiségi hovatartozását. Ennek következtében eltérések vannak a különböző kutatások eredményeiben, gyakori, hogy a szociológusok általi kutatásokban magasabbak az értékek, mivel sokan nem vallják magukat romának a kirekesztettség miatt (Lukács, 2016).

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2022) népszámlálási adatai alapján 2011-ben 308 957 roma élt Magyarországon, míg 2022-ben 200 306 fő. Ez a csökkenés nem magyarázható csupán a természetes népesség csökkenéssel, hanem ebben az esetben torzítás éri az eredményt, mivel nem vallja mindenki romának magát a diszkrimináció és a kirekesztettség miatt. Magyarország térképét figyelve a roma lakosság egyenlőtlenül oszlik el. Vannak olyan megyék, ahol nagyobb számban élnek, mint északon Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg vagy Heves megyében, illetve délen Somogy és Baranya vármegyékben. Emellett vannak olyan megyék, ahol alacsony a roma népesség aránya, mint Győr-Moson-Sopron, Vas és Komárom-Esztergom vármegyékben.

3. ábra: Roma nemzetiség aránya vármegyék szerint

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2022), saját szerkesztés

Köztudott, hogy a roma lakosság nagy része tartozik az alsó jövedelmi réteghez, a legszegényebb társadalmi réteghez. A roma családok 61,7%-át fenyegeti a szegénység vagy a társadalmi kirekesztettség veszélye, míg a nem roma családok csak 18,6%-át (KSH, 2024b). Emellett súlyos anyagi és szociális deprivációban élnek a romák 51%, míg a nem roma lakosok 9,4% (KSH, 2024c).

A roma népesség társadalmi leszakadásának egyik legfontosabb oka a nagyon alacsony iskolai végzettség. Óvodába és általános iskolába még járnak a roma gyerekek, kb. 15 éves korukig megegyezik a roma és nem roma diákok részvétele az iskolában. A számottevő eltérés a 16-19 éves korcsoportban jelentkezik, ahol a roma diákok aránya az oktatásban 58%, míg a nem roma diákoké 85%. Ebben a korcsoportban figyelhető meg először a roma fiúk és lányok közötti iskolázottság különbsége a fiúk javára (Bernát, 2014). Az alacsony iskolázottság következménye az alacsony munkaerőpiaci részvétel, ami jövedelemkieséshez vezet és fő indikátora az anyagi deprivációnak. A roma lakosság 18,7 százaléka él nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban, míg a nem roma népesség csupán 4,3 százaléka (KSH, 2022). Megélhetési nehézségek miatt a roma családok kénytelenek bér munkát vállalni, kereskedni, gyűjtögetni, azonban gyakori az állam által adott szociális segélyből való megélés.

A lakhatás alapvető emberi jog, a családok egyik legfontosabb célja lakás biztosítása a szerettei számára. A roma háztartások 78%, míg a nem roma háztartások 85% él saját ingatlanban (TÁRKI, 2014). A lakhatási szegénység egyik mérőszáma a zsúfoltság mérése, egy háztartástagra eső lakásterület. Alapterület szempontjából a romák majdnem feleakkora területen élnek (22 négyzetméter), míg a nem romák 41 négyzetméteren. Szobák tekintetében is az egy főre jutó szobák száma romák esetén 0,7, míg a nem romák esetén 1,3 (TÁRKI, 2014). A KSH 2011-ben kivitelezett népszámlálási adatai alapján a roma közösségek egyharmadát érinti a súlyos lakhatási szegénység. A roma háztartások 1,4%-ban nincs áramszolgáltatás az adósságok és az áramlopás miatt. Vízvezeték tekintve a roma lakások 18%-ban nincs bevezetve a víz, 30%-ban nincs fürdőszoba, fűtés szempontjából a lakások 78%-ban nincs egyáltalán fűtés, ahol van ott a háztartások 81% fával fűt. A roma lakosság 34% él túlszűfolt lakásban, míg a nem roma népesség 3,4%, emellett a roma népesség 29 százaléka él gyenge minőségű, romos ingatlanban (KSH, 2011).

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA, 2022) által végzett 2021-es kutatás a romák helyzetét vizsgálta 10 európai országban, köztük Magyarországon is. A felméréshez szükséges mintához 1409 interjút készítettek 3412 háztartásfővel. Az eredményeik alapján 2021-ben a romák 77%-a szegénységi kockázatnak van kitéve, míg 2020-ban a népesség csak 12%. A gyerekek, 0-17 korosztály, magasabb az arány, a roma gyerekek 80% van kitéve szegénységi kockázatnak. Nagy fejlődés figyelhető meg az anyagi depriváció terén, 2016-ban a romák 68% élt súlyos anyagi deprivációban, míg 2021-ben csupán 28%; ellenben az ország lakosságával, ahol ez az arány 8%. A lakhatási depriváció esetén is megfigyelhetünk egy csökkenést a 2016 és 2021 évbeli adatok között. Lakhatási deprivációban élt a romák 63% 2016-ban, míg 2021-

ben már csak a 37 százalékuk. Azonban a teljes lakosságot figyelve, 2020-as adatok alapján 24 százalékuk szenvedett lakhatási deprivációban. Egyik fő indikátora a zsúfoltság, a romák 91% élt túlszűfolt lakásban 2021-ben, míg a nem roma lakosság csak 20%. Emellett súlyos szempont a lakásba bevezetett víz, ami a roma lakosság 17%-nál nem található meg. Már említettem az iskolázottság fontosságát, ami hozzájárul a munkaerőpiaci részvételhez, a roma diákok 41% fejezte be 2021-ben a középiskolai tanulmányait, ellenben a lakosság 86 százalékával.

A romák szegénységének és szegregációjának felszámolása összetett és többdimenziós kihívásokat jelent. A megoldásoknak számos területre kell kiterjedniük, beleértve az oktatást, foglalkoztatást, egészségügyet, lakhatást és az egyenlő esélyek biztosítását. Először is támogatni kell a roma gyerekek hozzáférését a minőségi oktatáshoz és figyelemmel kísérni, valamint megakadályozni a lemorzsolódást és iskolaelhagyást. Továbbá ösztönözni a roma lakosságot a munkaerőpiacon való részvételben, fellépni a munkahelyi diszkrimináció ellen. Hozzáférhető, megfizethető lakhatás biztosítása a roma közösség számára, és a szegregált lakóhelyzetek felszámolása, ugyanakkor egészségfejlesztési programok és prevenciók intézkedések bevezetése (FRA, 2022).

3.3. Lakhatási szegénység, mint a depriváció egyik tétele

Az anyagi depriváció egyik fontos dimenziója a lakhatási szegénység, amit több tétel segítségével írhatunk le (Eurostat, 2023):

- lakások aránya, amelyek beázó tetővel, vizes fallal vagy padlóval és elkorhadt ablakkerettel rendelkeznek;
- lakások aránya, amelyben nincs sem fürdő, sem zuhanyzó;
- lakások aránya, amelyek nem rendelkeznek vízöblítéses WC-vel;
- lakások aránya, amelyeket túl sötétnek ítélnék a benne lakók;
- háztartások aránya, akik nem engedhetik meg maguknak az elhasználódott bútorok cseréjét.

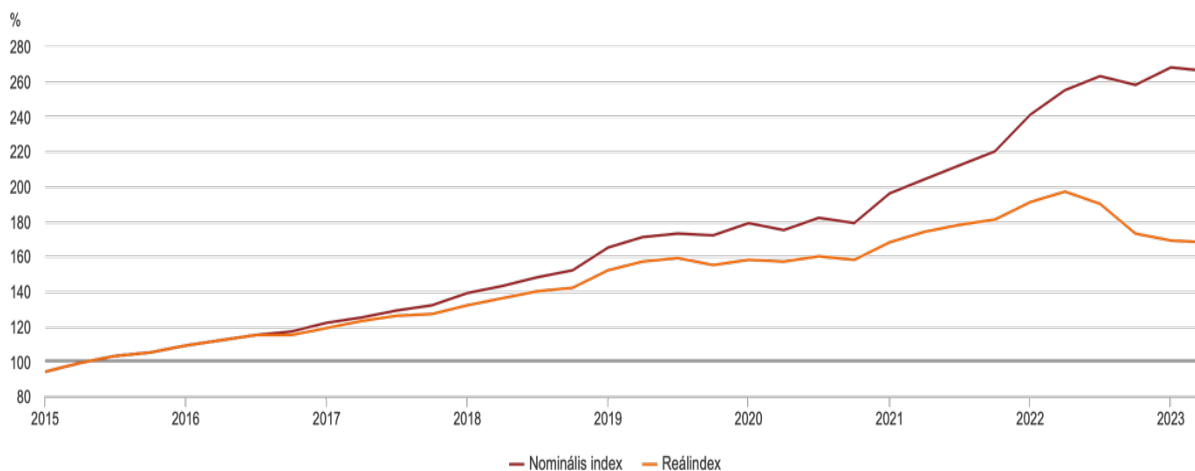
A lakhatási szegénység problémájával több háztartás is küzd Magyarországon. A lakhatási költségek jelentős tételt képeznek a magyar háztartások havi kiadásai között, és minél alacsonyabb jövedelmű egy háztartás, ezek annál nagyobb hányadot tesznek ki, ami életszínvonal romláshoz vezet, mivel a többi területen való kiadásait csökkentik. A Habitat for Humanity civil szervezet a világ 70 országában jelen van, lakások vételével és felújításával biztosítanak minél több rászoruló embernek megfelelő lakhatást. Továbbá minden évben saját

kutatást végeznek és kiadnak egy jelentést a lakhatási szegénységről. Magyarországon 2012 óta minden évben megjelenik a jelentés, amelyben értékeli az előző évi szakpolitikai fejleményt, valamint az évet meghatározó problémákat (Éves jelentés a lakhatási szegénységről - Habitat for Humanity Magyarország, 2024).

A lakásárak az elmúlt években jelentősen emelkedtek, Budapesten nagyobb ütemben nőttek a lakásárak, mint a fizetések, ezért egyre kevesebben tudnak saját tulajdonú lakást vásárolni, különösen a fiatalok és az alacsony jövedelműek, továbbá a magas lakásárak növelik az eladósodottság mértékét (Czirfusz, 2020). A lakásárak emelkedése miatt egyre jelentősebb a hitelfelvétel, és a hitelösszegek is rendre növekednek. A szigorúbb hitelezési szabályok miatt a társadalom alsóbb osztályai számára kevésbé hozzáférhetőek a banki hitelek, e csoportok körében gyakoribb a kisebb összegű, egyszerűbb és gyorsabb elbírálású személyi kölcsönök felvétele, jellemzően nem banki pénzügyi szereplőktől. A befektetési célú ingatlanvásárlás az egyik oka, hogy az ingatlanok jelentősen megrágultak. Az elmúlt évtizedben az albérletárak országsszerte is közel duplájára nőttek, mivel az albérletek iránti kereslet is nőtt, másrészt megjelent a rövidtávú, Airbnb lakáskiadás (Czirfusz, 2020).

Magyarországon a régiós és európai átlagot tekintve (KSH, 2023a) is kiemelkedően gyorsan drágultak az ingatlanok. 2015 I. negyedév és 2023 I. negyedéve között 69%-kal nőtt a lakáspiaci árindex reál értéken. 2021 negyedik negyedévében az egy évvel azelőtti árakhoz képest országosan 21,4%-kal emelkedtek a lakásárak. Ugyanez a növekedés 2019 és 2020 között még csak 8,9%-os volt (KSH, 2023a)

4. ábra: Lakáspiaci árindex nominális és reálértékének alakulása (2015 = 100%)

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2023), lakásárindex

2022 júniusától 2023 júniusáig országosan 14%-kal, Budapesten 15%-kal nőttek a kínálati bérleti díjak. Az elmúlt nyolc évben országosan 88%-kal emelkedtek az albérletárak (KSH, 2023b)

A lakások drágulásának vannak általános és Magyarország specifikus okai is. Általános okaihoz sorolhatjuk, hogy nőtt a befektetési célú lakásvásárlás aránya a piacon, a befektetők a leginkább jövedelmező térségekben vásárolnak, ez a lakáspiac polarizálódásához, a területi egyenlőtlenségek növekedéséhez, valamint a vagyoni és jövedelmi különbségek kiélesedéséhez vezet (Czirfusz, 2022). Magyarországon specifikus ok a lakástámogatási politika is, illetve ezen belül a családpolitikán keresztül ható lakáspiaci következmények. A lakásvásárláshoz adott közvetlen támogatásokkal, valamint támogatott hitelekkel az elmúlt években a kormány hozzájárult az árak emelkedéséhez. Azonban ezekhez a támogatásokhoz csupán egy szűk réteg fér hozzá, és így a megfizethetőbb lakhatáshoz való hozzájutást széles körben nem segítik. Ilyen lakáspolitikai eszközök a CSOK, ami gyerekszámhoz van kötve, adó-visszatérítési támogatás lakásépítéshez, aminek feltétele a társadalombiztosítási jogviszony megléte (amivel sok esetben a lakhatási szegénységben élők nem rendelkeznek), babaváró hitel, otthonfelújítási támogatás (Czirfusz, 2022).

További lakhatási nehézséget okoz a fizetési hátralékok felhalmozása, 60 vagy 90 napon belüli fizetés, a közüzemi díjak sok esetben az eladósodás fontos eredői. 2021-ben minden tizedik háztartás a rezsicsökkentés ellenére is rendelkezett rezsihátralékkal. A lakáshitelezés beindulása és a 2008-2009-es pénzügyi válság után a 2014-es csúcson minden tizennegyedik háztartás rendelkezett jelzáloghitel- vagy lakbérhátralékkal (Czirfusz & Jelinek, 2021). A 2010-es évek közepén százezres nagyságrendben nem tudták háztartások a lakáshiteleiket törleszteni. Az évtized végére már csak a magyar lakosság 2 százalékának voltak hitel- és lakbérhátralékai a gazdasági növekedésnek és a szigorúbb hitelezésnek is köszönhetően (Czirfusz & Jelinek, 2021). A megfizethetőségi problémák végső következménye a lakásvesztés. Magyarországon évente hozzávetőlegesen 3 ezer kilakoltatás történik, azonban az összes eladósodás miatti lakásvesztés száma jóval magasabb, mivel vannak, akik önként adják el a lakásukat és költöznek el (Czirfusz & Jelinek, 2021).

A lakhatási költségek megfizethetősége azt mutatja meg, hogy a háztartások lakhatási kiadásai mekkora részt képviselnek a jövedelmükből. Az Eurostat definíciója szerint a lakhatás akkor megfizethető, ha egy háztartás a rendelkezésre álló jövedelmének kevesebb mint 40%-át költi lakhatásra. 2022-es adatok alapján a lakhatási költségek túlterheltségi rátája a teljes lakosság

esetén 8,1%, viszont a medián jövedelem 60%-a alatti jövedelemmel rendelkezők esetén ez az arány 34,2% (Eurostat, 2022).

Energiaszegénységnek nevezzük azt az állapotot, amikor a háztartás nem képes megfizetni a fűtés vagy más, alapvető energiaszolgáltatások olyan szintjét, amely a tisztességes életminőséghez szükséges (Czirfusz, 2020). A szegényebb háztartásokban élők tipikusan rosszabb állapotú, több energiát igénylő ingatlanokban laknak, pl. nincs szigetelve a lakás, rosszak a nyílászárók, amik nem zárnak rendesen. A legelterjedtebb lakástípus az 1960-as 80-as években épültek, vidéki családi házak, hőszigetelés nélküli épületek kifűtése akár kétszer annyiba kerül. A legalsó jövedelmi ötödben tartozó háztartások csaknem 40 százaléka fűt kizárólag szilárd tüzelővel, azaz fával (Czirfusz, 2020).

3.4. A hajléktalanság kriminalizálása

Az anyagi és társadalmi depriváció által leginkább sújtott embercsoport a hajléktalanok, akik a meghatározott 13 tétel közül mindegyikben nélkülöznek. Sok esetben nincsen egyáltalán bevételük, csupán amennyit a járókelők adnak nekik, nincs lehetőségük lakásban élni, ruhát vagy cipőt venni.

Az előző fejezetben már szó esett arról, hogy a magas lakhatási költségek és a megnövekedett fizetési hátralékok lakásvesztéshez vezetnek, évente körülbelül 3000 kilakoltatás történik. Lakásukat elvesztő emberek egy része hajléktalanná válik és rákényszerül, hogy az utcán éljen. A hajléktalanok pontos számát nem lehet meghatározni, csak becslések születnek. A Menhely alapítvány 1999 óta minden február harmadikán végez egy felmérést, személyesen kérdezik meg minél több hajléktalant az utcán, valamint a hajléktalan szállón lakókat, hogy felmérjék a helyzetüket. Az adatfelvétel elindítása óta 55 ezer különböző emberrel beszéltek, ami több, mint a magyar felnőtt lakosság 0,5%-a (Péter et al., 2021).

A négy évtizeden át tartó szocializmus segítette a lakásválság kezelésében, 1952-ben az összes bérházat államosították és a szociális lakásokat központilag osztották szét (Bence & Udvarhelyi, 2013). Bár nagy volt a javulás mégis egy 1970-es kérdőív alapján az emberek a lakhatást jelölték égető problémának. Ennek több oka is volt, a bevándorlás és népességnövekedés következtében továbbra is lakáshiány volt, továbbá a lakások elosztása összefüggött a személyes és politikai kapcsolatokkal, ami növelte az egyenlőtlenséget. A munkásszállók nagy szerepet játszottak az állam lakásstratégiájában, 1960-ban az itt élők száma

elérte a 280 ezret. 1985-ben a lakók 20%-nak nem volt más lakhatási lehetősége, a nagy részük súlyosan hátrányos helyzetből jött (Bence & Udvarhelyi, 2013).

A legtöbben a hajléktalanság megjelenését az 1980-as évek végén államszocializmusból kapitalizmusba való átmenettel hozzák összefüggésbe. 1989 és 1992 között az összes munkahely mintegy harmada (1,5 millió) megszűnt. A relatív és abszolút szegénység egyaránt több mint háromszorosára nőtt és a rendszerváltás egyik leglátványosabb következménye a hajléktalanság hirtelen felszínre törése volt a közterületeken (Ferge, 2002).

A köztulajdonban lévő lakások tulajdonjogát a helyi önkormányzatokra ruházták át, amit ők eladtak. Amíg 1980-ban Magyarországon az összes lakás 25%, Budapesten 55% volt állami tulajdonban, addig 1996 végére országosan mintegy 5 százalékra, Budapesten pedig 13 százalékra csökkent ez az arány (Bence & Udvarhelyi, 2013). Az önkormányzati tulajdonban maradt lakások állapota nagyon rossz minőségű volt, általában a város leghátrányosabb helyzetű területein voltak megtalálhatók.

A hajléktalanná válás legvalószínűbb csoportjai közé tartoznak a nevelőszülőknél felnövő fiatalok, a munkanélküliek és az alulfoglalkoztatottak, a volt börtönlakók, a mentális egészségi problémákkal vagy kábítószerrel való visszaéléssel küzdők, valamint a családon belüli erőszak áldozatai (Győri, 1995).

2000 és 2004 között az állami támogatások a magántulajdon megszerzést részesítették előnyben és a társadalom kiváltságosabb rétegeit támogatták. A szociális lakások aránya az egyik legalacsonyabb Európában, 2-3 százalék közé tehető és a szociális lakások lakói a társadalom legkiszolgáltatottabb tagjai közé tartoznak. A szociális lakásépítési program ellenére, ami az alacsonyabb jövedelműeknek segített volna, az állam a jelzáloghiteleket pénzügyileg támogatta, amely elsősorban a társadalom jómódú tagjainak kedvez. Ebben az időszakban az összes állami lakástámogatás 60 százaléka a lakosság felső 20 százalékának jutott (Hegedüs, 2009).

A hajléktalanokat ellátó szociális szolgáltatások sürgősségi válaszok, de nem a probléma gyökeres okaival foglalkoznak. Az éjjeli menedékhelyek, átmeneti szállók és az utcai szociális munka viszonylag széles hálózatának fő célja nem a hajléktalanság megelőzése vagy az állandó lakhatás biztosítása, hanem a vészhelyzetben lévő emberek élelmezése, ruházása és átmeneti elhelyezése. Sajnos nincs elegendő hely az összes hajléktalan befogadására és sok meglévő hajléktalanszálló rossz állapotban van (Bence & Udvarhelyi, 2013).

Az évek során jogi szempontból több változás is bekövetkezett a hajléktalanság problémáját illetően. A 2000-es évek elején Budapest főpolgármestere elrendelte a hajléktalanok eltávolítását a földalatti gyalogos átjárókból. 2009-ben a 11. kerület polgármestere hajléktalan mentes övezetnek hirdette a kerületet. Ezeket követően még súlyosabb szigorításokat rendeltek el. 2010-ben a magyar parlament elfogadott egy törvényt, amely lehetővé tette a helyi önkormányzatok számára, hogy megtiltsák a közterületek "nem megfelelő használatát" (A város mindenkié blog, 2013).

A budapesti közgyűlés rendeletet fogadott el, amely megtiltotta a közterületek "életvitelszerű lakhatás céljaira" történő használatát és az ilyen célú ingóságok tárolását, szabálysértésnek számított a megszegése és 50 ezer forintig terjedő pénzbírsággal büntették. 2012-ben ezt a szabálysértést törvénybe is foglalták, így börtönbüntetésre is ítélték a törvényszegőket (1999. évi 69. törvény a szabálysértésekről). Egy kivétel született, azok az önkormányzatok, amelyek nem biztosítottak megfelelő menedéket, nem alkalmazhatták ezt a rendeletet. A "megfelelő menedék" fogalmát azonban soha nem határozták meg, ami lehetővé tette a törvény szinte általános alkalmazását.

2012 tavaszán új törvényt fogadtak el. A 2012. évi 2. törvény a szabálysértésekről. 185. cikke megtiltja a koldulás mindenfajta nemét, valamint 186. cikke kimondta, hogy ha valaki a közterületet "eredeti rendeltetésétől eltérő módon" használja az szabálysértést követ el. Be nem tartása kezdetben pénzbírságot von maga után, nem fizetés esetén elzárást (2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről).

A legsúlyosabb változtatás a 2018-as alaptörvény módosítás, amelynek értelmében, a XXII. cikk 3. pontja alapján „Tilos az életvitelszerű közterületen tartózkodás” (Magyarország Alaptörvénye). Ennek alapján szabálysértésből alaptörvény lett a hajléktalanok kriminalizálása. Az új törvény értelmében eljárás indul azon személy ellen, aki életvitelszerűen tartózkodik közterületen és 90 napon belül háromszori felszólítás után sem hagy fel ezen tevékenységgel. A törvény kiköti, hogy pénzbírság nem szabható ki, egyből szabálysértési őrizetbe kell venni az illetőt. A bíróság akár elzárásra is ítélteti az elkövetőt, tulajdonát pedig esetenként meg is semmisíthetik.

4. Módszertan

A faktoranalízis (FA) statisztikai módszertant Charles Spearman 1904-ben vezette be, mint az ember intellektuális képességei mögöttes tényezőinek elemzésére szolgáló eszközt. A FA a

statisztikai módszerek egy családja, amelynek célja a változók közötti kapcsolatok azonosítása. Megerősítő és feltáró technikák egyaránt alkalmazhatók. Általában a feltáró faktorelemzést (EFA) akkor alkalmazzák, ha a faktorstruktúrára kevés alátámasztó bizonyíték áll rendelkezésre, vagy ha a kutatás célja a közös faktorok számának és a faktorterhelés (loadings) mintázatának azonosítása. A megerősítő faktorelemzést (CFA) akkor alkalmazzák, ha elegendő bizonyíték áll rendelkezésre annak meghatározásához, hogy mely változóknak milyen közös faktorokhoz kapcsolódnak, vagy ha a cél a korábbi modellek validálása (Floyd & Widaman, 1995).

Az általam is használt feltáró faktorelemzés a közös faktormodellre épül. Ebben a modellben a változókat a közös faktorok, az egyedi faktorok és a mérési hibák függvényében fejezik ki. A közös faktorok egynél több változót befolyásolnak, míg minden egyedi faktor csak egy változót befolyásol, és nem magyarázza a változók közötti korrelációkat. A mérési hiba véletlen hibát jelent, és nem korrelál más összetevőkkel. A hibaterminus felvétele azért fontos, mert a közös faktoros modell nem törekszik arra, hogy a modelljén belül az összes varianciát megmagyarázza. Elismeri, hogy ez nem érhető el, mivel egyetlen modell sem képviseli tökéletesen a valóságot, és bizonyos mértékű hiba elkerülhetetlen. A faktorterhelések (factor loadings) egy közös faktornak egy változóra gyakorolt hatását mérik. Egyszerűen fogalmazva, ezek az elemek és a faktorok közötti regressziós együtthatók. Egy faktor sajátértéke a változók varianciájának az adott faktor által figyelembe vett mennyiségét jelenti. Minél kisebb a sajátérték, annál kevésbé járul hozzá az adott faktor a változók varianciájának magyarázatához (Norris & Lecavalier, 2010).

A megfigyelések mátrixa felírható a közös faktorok lineáris kombinációja és az egyedi faktorok összegeként (Kovács, 2014):

$$X = FL^T + H,$$

ahol X egy $(n \times p)$ mátrix, n megfigyelési és p változó számmal. F $(n \times k)$ mátrix, ahol k a közös faktorok száma és $k < p$. L $(p \times k)$ a faktorsúlyok mátrixa (factor loadings) és H $(n \times p)$ hibatag mátrix.

Faktoranalízis előtt szükséges elvégezni 2 tesztet, amivel ellenőrizzük, hogy az adataink megfelelőek-e a feltáró faktorelemzés használatára. Az első teszt a Bartlett „gömbösségi” tesztje (Bartlett's Test of Sphericity) (Bartlett, 1951), ami azt a hipotézist teszteli, hogy az adatok korrelációs mátrixa egy egységmátrix, ami azt jelezné, hogy a változók nem

kapcsolódnak egymáshoz, és ezért nem alkalmasak a struktúra kimutatására. A teszt Khi-négyszet próbán alapszik, amelynek nullhipotézise, hogy a változók ortogonálisak, azaz nem korrelálnak egymással, míg az alternatív hipotézisben az áll, hogy a változók nem ortogonálisak, azaz eléggé korrelálnak ahhoz, hogy a korrelációs mátrix jelentősen eltérjen az azonossági mátrixtól.

A második szükséges teszt a Kaiser, Meyer, Olkin (KMO) teszt, ami a minta megfelelőségének mérésére szolgál, azaz alkalmas-e faktoranalízis használatára. A tesztet először Kaiser (1970) dolgozta ki, amelyet később Kaiser és Rice (1974) módosított. A KMO statisztika, amely 0 és 1 között változhat, azt jelzi, hogy a halmazban lévő egyes változókat milyen mértékben jelzik hiba nélkül előre a többi változó. Kaiser (1974) azt javasolta, hogy a 0,8 és 1 közötti KMO értékek jelzik azt, hogy a mintavétel megfelelő, 0,6 és 0,8 között közepesen elfogadható és 0,6 alatt a mintavétel nem megfelelő a faktorelemzés végrehajtására.

A faktorok megfelelő számának meghatározására szolgáló klasszikus módszer az egységnél nagyobb sajátértékkel rendelkező komponensek számának számbavétele. Ezt a technikát Guttman (1954) javasolta, majd Kaiser (1960, 1961) adaptálta és népszerűsítette, és általában "Guttman-Kaiser-kritérium" néven ismert. A Kaiser-kritérium mögött az az érvelés áll, hogy az egynél nagyobb sajátértékkel rendelkező komponens nagyobb varianciát képvisel, mint egyetlen elem, ami azt sugallja, hogy érdemes ezeket az elemeket egy faktorba vagy komponensbe egyesíteni. Ez azonban csak akkor igaz, ha minden elem egy egységnyi varianciával járul hozzá.

A faktorok rotációja a szakirodalom szerint elengedhetetlen a faktorok és az indikátorváltozók értelmezése szempontjából. Kétféle rotáció fajtát különböztetünk meg: az ortogonális és a ferde forgatást (Sakaluk & Short, 2017). A két módszer közötti döntő különbség az, hogy az ortogonális rotáció feltételezi, hogy a kivont faktorok nem korrelálnak egymással, míg a ferde rotáció nem támaszkodik erre a feltételezésre. A ferde rotációs módszerek ezért lehetővé teszik a kutatók számára, hogy megbecsüljék a rotált faktorok közötti korrelációkat, míg az ortogonális rotációs módszerek nem. Az ortogonális rotációs típusok közül a varimax-rotáció (Kaiser, 1958) az alapértelmezett számos statisztikai programban. Az ortogonálisan rotált megoldás értelmezésekor a kutatóknak meg kell vizsgálniuk a betöltési mátrixot. A ferde forgatási módszerek között alternatívaként szerepel a promax rotáció (Hendrickson & White, 1964). A ferde rotációs módszer alkalmazásakor a kutatóknak értelmezniük kell a mintamátrixot.

Az ortogonális forgatás nem okozza a tényezők korrelációmentességét, és a ferde forgatás sem okozza a tényezők korrelációját. A két forgatási módszer egyszerűen abban különbözik, hogy mit feltételeznek (ortogonális forgatás esetén), illetve mit nem feltételeznek (ferde forgatás esetén) a faktorok közötti korrelációkról. Valójában a faktorok közötti valódi korrelációk hiányában a ferde forgatás lényegében ortogonálisan forgatott megoldást eredményez (Floyd & Widaman, 1995).

A modell helyességének és megfelelősségének teszteléséhez több modellilleszkedési mutatót is figyelembe vehetünk. Hu és Bentler (1999) tanulmányában a különböző modellilleszkedési mutatókat tesztelte és alakított ki újjbegy szabályokat, amit a szakirodalomban gyakran követnek. Egyik mutató a közelítés átlagos négyzetes hibájának négyzetgyöke (RMSEA), ami az adatok modellhez való illeszkedését méri, Khi-négyzet teszten alapul és közelítenie kell a 0,06-os értéket. A másik modellilleszkedési mutató a Tucker-Lewis Index (TLI) (Tucker & Lewis, 1973), inkrementális illeszkedési mutató, amely az alapmodell és az illesztett modell közötti eltérés mérésére szolgál. Az alapmodell egy olyan modell, amelyben nincsenek tényezők. A TLI mutató a megfigyelt Khi-négyzet statisztikát a szabadságfokokhoz hasonlítja, a Khi-négyzet/szabadságfok arány segítségével. A TLI mutató értéke 0 és 1 között mozog, ahol a 0,90-nél nagyobb értékek jó illeszkedést, a 0,95-nél nagyobb értékek pedig kiváló illeszkedést jeleznek.

5. Adatok bemutatása

A dolgozatomhoz felhasznált adatbázist az Eurostat biztosította, ami a jövedelemre és az életkörülményekre vonatkozó statisztikákat (EU-SILC) tartalmazza Magyarországra, 2013 és 2018 között. A kérdőív célja, hogy időszerű és összehasonlítható keresztmetszeti és longitudinális adatokat gyűjtsenek a jövedelmekről, a szegénységről, a társadalmi kirekesztésről és az életkörülményekről. Az EU-SILC egy háztartási és egyéni szintű adatgyűjtés, amelynek kimenete harmonizált, mivel azt jogszabályok szabályozzák. Az adatgyűjtés mintegy 90%-a éves változókból áll. A többi vagy három- vagy hatévente gyűjtött modul, vagy a szakpolitikai igényeknek megfelelően ad hoc módon végzett modulok (EU statistics on income and living conditions – Eurostat).

A teljes kérdőív által összegyűjtött válaszokat 4 kategóriába sorolták: háztartási nyilvántartás, személyi nyilvántartás, háztartási adatok, személyes adatok. Az anyagi és társadalmi deprivációs ráta meghatározásához a már korábban bemutatott és Eurostat által definiált 13 tétel

adatait választottam ki és készítettem adattáblát minden évre külön. Az elemzést a rendelkezésemre álló adatok alapján régiós szinten végeztem és határoztam meg az anyagi deprivációs rátát.

A beolvasott adattáblák tisztítása során a hiányzó adatokat töröltem, ami a nagy elemszámhoz viszonyítva nem volt számottevő, 2018-ban 14096 megfigyelés, 2017-ben 15398, 2016-ban 15670, 2015-ben 12282, 2014-ben 8780 és 2013-ban 5158 megfigyeléssel dolgoztam. Minden évre 14 változóm volt, a 13 anyagi és társadalmi deprivációt magyarázó tételek és a megfigyelések régióba tartozásának kódja. Ezt a tisztítási folyamatot mindegyik évre elvégeztem és így használtam fel őket a faktorelemzéshez.

A 13 tétel kategorikus változó, melynek kódolása 1-től 3-ig terjed. Az egyes kód jelöli az igen választ, ami alapján kielégíti a tételben megfogalmazottakat, tehát nem nélkülöző abban a tételben. A 2-es és 3-as kódok jelölik a nem válaszokat, tehát nélkülözők abban a tételben, azonban különbséget tesznek a kényszerű hiány és más okok miatt, például nincs szüksége rá, fellépő nélkülözés között. Egy példával illusztrálva, a van-e személygépkocsi a tulajdonában tétel esetén, lesznek olyanok, akik anyagi okok miatt nem engedhetik meg maguknak az autó vásárlását (2-es kód) és lesznek olyanok, akik tömegközlekedést használnak és sincs szükségük autóra, ezért nem vásároltak (3-as kód). Így összességében személyi szinten az számít depriváltnak, aki a 13 tételből legalább 5-nél 2-es kódolást kapott.

6. Eredmények

6.1. A modell eredményei

A feltáró faktorelemzés első lépése az ellenőrző statisztikai tesztek elvégzése, amelyek bizonyítják, hogy a felhasznált adatok alkalmasak az elemzésre. Az első, amit elvégeztem az Bartlett „gömbösségi” tesztje (Bartlett, 1951), Khi-négyzet próbához tartozó p-érték alapján a nullhipotézist elvettem és az alternatív hipotézist elfogadtam, ami alapján a változók korrelálnak egymással és szignifikánsan eltérnek az azonossági mátrixtól. A második szükséges teszt a Kaiser, Meyer, Olkin teszt (Kaiser & Rice, 1974), ami a minta megfelelőségét méri. Az adatbázisban szereplő mintára számolt érték minden évre 0,8 körüli, ami alapján megfelelő a faktoranalízisre. A faktorok megfelelő számának meghatározásához a Kaiser-Guttman kritériumot (Kaiser 1960, 1961) használtam, ami alapján kettő faktor elégséges a 13 változó varianciájának tömörítésére. A tesztek eredményei mind a 6 évre a 2. táblázatban olvashatóak.

2. táblázat: Ellenőrző statisztikai tesztek eredményei

Teszt neve	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bartlett teszt	$\chi^2 = 11102.5$	$\chi^2 = 17825.9$	$\chi^2 = 23147.7$	$\chi^2 = 32605.9$	$\chi^2 = 38937.8$	$\chi^2 = 26987.0$
(p-érték)	(2.22e-16)	(2.22e-16)	(2.22e-16)	(2.22e-16)	(2.22e-16)	(2.22e-16)
KMO teszt	0,813	0,819	0,801	0,825	0,803	0,83

Forrás: EU-SILC adatok (2018), saját szerkesztés

Az adatbázisban szereplő tételek kategorikus változók, amelyek ordinális skálán mérhetőek, ezért a faktoranalízis elvégzéséhez polihorikus mátrix segítségével lehet meghatározni a változók közötti korrelációt. Jöreskog és Sörbom (2002) megállapította, hogy a faktorelemzés legkonzisztensebb, legmegbízhatóbb és legerősebb prediktorait a polihorikus korrelációs mátrix használatával lehet elérni. A változók között egyaránt megfigyelhetünk pozitív és negatív korrelációs kapcsolatot, a leggyengébb kapcsolat -0,02 az elhasznált bútorok cseréje és az otthon megfelelő melegen tartása tételek között mérhető, valamint a rendszeres szabadidős tevékenység folytatása és a két megfelelően illeszkedő cipő minden évszakra tételek között. A legerősebb pozitív kapcsolat értéke 0,84, a váratlan kiadásokkal való szembenézés és a minden második nap hús-, csirke-, halétel fogyasztása vagy vegetáriánus étkezés tételek között mérhető. A legerősebb negatív kapcsolat -0,54, az évi egy hetes nyaralás és fizetési hátralékok elkerülése tételek között, mindegyikre évre a korrelációs mátrix megegyezik.

A faktorrotáció a faktorelemzés egyik lépése, ami a modell egyik bemenő argumentuma lesz, ezért fontos a meghatározása már az elején. A szakirodalomban kiemelik a rotáció fontosságát, hiszen a faktorterhelések megfelelő értelmezésében elengedhetetlen lépés (Fabrigar, Wegener, MacCallum & Strahan, 1999). A modellben ferde forgatást használtam, mivel feltételeztem a faktorok közötti korrelációt, ami az eredmények alapján 0,45-ös értéket vesz fel, tehát egy közepesen erős pozitív kapcsolat van a két, modell által meghatározott, faktor között. Több ferde forgatási eljárást is alkalmaznak a szakirodalomban, nincs egy mindenki által preferált módszer, ezért én a promax rotációt választottam (Hendrickson & White, 1964).

A modellben szereplő kategorikus változók diszkrét értékek, ezért nem normális az eloszlásuk, továbbá a polihorikus korrelációs mátrix alapján a mátrix nem pozitív definit, így szükséges a minimális rezidum módszer alapján véghez vinni a faktorelemzést (Jöreskog, 2003). A faktor pontszámok (factor scores) Thurstone (1935) által is használt legkisebb négyzetek regressziós módszer által kerülnek meghatározásra, amit a modell bemeneti argumentumaként adtam meg.

A faktorterhelés (factor loadings) a megfigyelt változó és a látens faktor közötti korrelációs együtthatót jelenti. Egyszerűbben fogalmazva egy változó mekkora mértékben kapcsolódik a

faktorhoz. A faktorterhelések -1 és 1 között veszik fel az értéküket, -1 esetén tökéletes negatív korreláció, +1 esetén pozitív korreláció és 0 érték esetén nincs korreláció a változó és a faktor között. A 0,30-nál nagyobb faktorterhelés általában mérsékelt korrelációt jelez a változó és a faktor között. A 3. táblázatban láthatjuk a 13 változó pozitív és negatív faktorterheléseit a teljes adathalmazra, 2017-es adatok alapján. Több változó esetén is megfigyelhetjük, hogy mindkét faktorról mérhető korrelációs kapcsolat, hol gyengébb, hol erősebb.

3. táblázat: A 13 tétel faktorterhelései¹

Változó kódja	Faktor 1	Faktor 2
HH050	0,453	
HS021	-0,556	0,139
HS040	0,449	0,325
HS050	0,638	
HS060	0,923	
HS110		0,449
HD080	-0,105	0,406
PD020	0,160	0,527
PD030	0,216	
PD050	0,126	0,447
PD060	-0,158	0,516
PD070	0,200	0,358
PD080		0,626

Forrás: EU-SILC adatok (2017), saját szerkesztés

A változók faktorterhelései alapján tudjuk meghatározni, hogy melyik faktorba tartoznak. A modell által létrehozott két faktort a hozzájuk tartozó változók alapján egyéni és háztartási szintű deprivációként értelmezhetjük. Az egyéni szintű depriváció faktorba tartoznak az alábbi tételek: van-e autója, elhasznált bútorok cseréje, elhasznált ruhák cseréje, havonta egyszer barátokkal/családdal összeülni egy itálra/vacsorára, rendszeres szabadidős tevékenység folytatása, hetente kisebb összeg költsége saját magára, van-e internetkapcsolata, illetve az utolsó tétel mindkét faktorba magas varianciával tartozik, az otthonról távol töltött évi egy hetes nyaralás. A háztartási szintű depriváció faktorba tartoznak: otthon megfelelő melegen tartása, fizetési hátralékok elkerülése (jelzáloghitel, bérleti díj, közüzemi számlák), hús vagy halétel fogyasztása minden második nap, váratlan kiadásokkal való szembenézés, 2 pár megfelelő méretű cipő minden időszaknak megfelelően tételek.

¹ A változók kódjaihoz tartozó tételek nevei a mellékletben szerepelnek.

A modell helyességének teszteléséhez figyelembe vett mutatók értékei a 4. táblázatban olvashatóak, mindegyik alapján a modell jól illeszkedik az adatokra. Az RMSEA értékének közelítenie kell a 0,06-os értéket, míg a TLI mutató esetén a 0,9-es érték jelenti a jó illeszkedést.

4. táblázat: Modellilleszkedési mutatók értékei

Mutató neve	2013	2014	2015	2016	2017	2018
RMSEA	0.065	0.062	0.068	0.063	0.068	0.059
TLI	0.846	0.849	0.809	0.853	0.858	0.859

Forrás: EU-SILC adatok (2018), saját szerkesztés

A faktorelemzés által meghatározott 2 faktort és az ahhoz kapcsolódó változókat az anyagi depriváció 2 dimenziójának tekintetem és számoltam külön anyagi és társadalmi deprivációs rátát régió szinten, valamint egy közös, dimenziók nélküli rátát is. A háztartási szintű dimenzióba 6 tétel tartozik, míg az egyéni szintűbe 7 tétel. Az Eurostat meghatározása szerint az tekinthető depriváltnak, aki a 13 tétel közül legalább 5-ben nélkülözik, ez alapján határoztam meg régiós szinten a deprivációs rátákat, minden évben. A külön dimenziókénti deprivációs rátát az alapján határoztam meg, hogy egyénenként a háztartási szintű dimenzióban legalább 2 tételből nélkülöző, míg az egyéni szintű dimenzióban legalább 3 tételből nélkülöző.

A tételek egyenlő súllyal kerültek be a depriváció meghatározásakor, nem számít, hogy az egyén melyik tételben nélkülözik csak a tételek számossága. Az egyenlő súlyozást azért használtam, mert országon belül vizsgáltam, feltételeztem, hogy országon belül egyformán fontos mindenhol a tételbe foglaltak megléte. A deprivációs ráta meghatározását kétféle képen végeztem, először súly nélkül majd pedig súllyal is. Ez a súly az Eurostat által meghatározott egyéni súly, ami a minta reprezentativitásához szükséges. A két módszerrel számolt deprivációs ráta értékei szinte tökéletesen megegyeznek, ezek értékei a 2. mellékletben olvashatóak.

A 5. táblázatban láthatóak az általam és az Eurostat által meghatározott anyagi és társadalmi deprivációs ráták mind a 6 évre. 2013-ban az Eurostat nem közölt még régió szintű adatokat, azonban a többi évet figyelve közel azonos értékeket határoztam meg az Eurostat által közöltekkel.

Minden régióra jellemző a depriváció mértékének csökkenése az évek előrehaladtával, azonban a csökkenés mértéke eltérő. Minden évben a legmagasabb deprivációs ráta jellemzi Észak-Magyarország, Dél-Dunántúl és Észak-Alföld régiókat, közepes mértékű ráta jellemzi Dél-Alföld, Közép-Magyarország és Közép-Dunántúl régiókat, valamint a legalacsonyabb

deprivációs ráta Nyugat-Dunántúl régióra jellemző. Az évek során ezen kategóriákon belül a régiók sorrendje változott, de a csoportokat alkotó régiók azonosak maradtak.

5. táblázat: Általam és Eurostat által meghatározott deprivációs ráta (%)

Régió neve	2013		2014		2015		2016		2017		2018	
	Saját	EU	Saját	EU	Saját	EU	Saját	EU	Saját	EU	Saját	EU
Közép-Magyarország	47,8	n.a.	39,4	41,8	34,7	36,6	29,3	30,6	21,5	22,5	–	
Közép-Dunántúl	41,9	n.a.	36,5	35,3	35,5	35,9	30,9	33,2	20,7	21,9	14,7	14,7
Nyugat-Dunántúl	31,4	n.a.	32,0	26,1	29,5	26,0	19,5	19,3	21,2	15,5	10,3	8,3
Dél-Dunántúl	48,2	n.a.	44,4	44,7	42,6	43,1	36,3	39,5	35,8	28,0	25,6	25,7
Észak-Magyarország	49,9	n.a.	50,7	51,0	43,5	45,9	37,3	41,3	36,7	40,0	28,6	35,2
Észak-Alföld	53,3	n.a.	47,2	47,8	38,4	39,7	32,8	35,0	28,5	29,3	22,4	23,8
Dél-Alföld	41,9	n.a.	38,0	38,3	35,4	34,6	27,0	28,3	24,1	24,5	20,6	19,3

Megjegyzés: n.a. – nincs adat

Forrás: EU-SILC adatok (2018), saját számítás

2018. január 1-től Közép-Magyarország csak NUTS1 szinten értelmezett, felosztották Budapest és Pest megyére, mivel a főváros sokkal fejlettebb, mint a régió többi része. Így az EU-SILC adatok alapján én is külön számoltam anyagi deprivációs rátát Budapestre és Pestre, ahogyan azt az Eurostat is leköszölte. A 2018-as évre számolt értékek az 6. táblázatban olvashatóak, észrevehető, hogy a saját számításaim alapján körülbelül 5%-ponttal magasabb Pest megyében az anyagi és társadalmi depriváció mértéke, mint Budapesten. A többi régióval való összehasonlítás érdekében Közép-Magyarország 2018-as deprivációs rátájának a két terület átlagos értékét fogom venni, ami 18,55%.

6. táblázat: Az új területi felosztás szerinti depriváció mértéke (%), 2018

Terület neve	Saját	Eurostat	Egyéni szint	Háztartási szint
Budapest	16,1	16,2	20,0	20,8
Pest megye	21,0	19,6	19,5	34,6

Forrás: EU-SILC adatok (2018), saját szerkesztés

A faktorelemzés által meghatározott 2 dimenzió az egyéni és háztartás szintű depriváció, amelyekre külön számoltam anyagi és társadalmi deprivációs rátát, majd összehasonlítottam azokat. Arra voltam kíváncsi, hogy melyik dimenzióban jellemző a nagyobb nélkülözés és ezáltal mely tételek okoznak nagyobb gondot az embereknek, amikor azok kielégítésére kerül a sor. Mind a 6 évben minden régió esetén számottevő mértékben magasabb a háztartási szintű

depriváció mértéke az egyéni szintűnél. Továbbá az egyéni szintű dimenzió értéke közelíti a régiós szinten számolt depriváció mértékét. Ennek oka, hogy a háztartási szintű dimenzióba tartoznak az „egyhetes éves nyaralás távol otthonról” és „váratlan kiadások fedezése” tételek, amik a KSH számításai alapján a legnagyobb mértékben érintik az embereket (KSH, 2024a). Mivel a háztartási szintű dimenzióban a 2 tételben nélkülöző egyének számítanak depriváltnak, ezért, ha pont ebből a két tételből nélkülöző az egyén akkor a dimenzióban depriváltnak számít. Ennek ellenére, ha a dimenziók nélkül döntünk az egyénről, akkor 5 tételben kell nélkülöznie, ami nem képvisel ekkora hányadot, ezért van ilyen nagy eltérés a háztartási dimenzió és régió szintű depriváció mértéke között.

Az egyéni szintű anyagi és társadalmi depriváció mértéke sokkal jobban közelíti a régió szintű depriváció mértékét, ebben a dimenzióban a 3 tételben nélkülöző egyének számítanak depriváltnak. Ide tartoznak azok a tételek, amik az egyéni szórakozást írják le, az éves egyhetes nyaraláson kívül, ami a másik dimenzióba sorolandó. A két előbb említett ráta mértéke feltételezhetően azért van ilyen közel egymáshoz, mert azok az egyének, akik az egyéni szintű dimenzióban 3 tételben nélkülöznek, a maradék 2 tételből pedig a háztartási szintű dimenzióban nélkülöznek, a teljes anyagi és társadalmi deprivációs ráta alapján is depriváltnak számít. A 7. táblázat tartalmazza a 2 dimenzióra számolt értékeket, valamint Közép-Magyarország 2018-as értékei az 6. táblázatban találhatóak.

7. táblázat: Az egyes régiókon belül meghatározott dimenziók deprivációs rátája (%)

Régió neve	2013		2014		2015		2016		2017		2018	
	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Közép-Magyarország	46,5	61,7	39,5	51,9	35,5	48,4	31,0	38,4	25,3	24,8	–	
Közép-Dunántúl	38,8	65,0	32,1	63,3	31,7	58,4	30,8	42,9	22,3	29,3	15,0	26,2
Nyugat-Dunántúl	28,9	60,9	21,4	50,4	25,8	56,5	18,5	38,5	15,6	24,5	9,7	23,2
Dél-Dunántúl	41,4	73,5	39,6	68,1	38,6	59,2	37,7	47,9	29,0	34,3	27,8	32,8
Észak-Magyarország	46,0	67,4	46,1	67,3	38,5	63,9	34,3	52,4	35,9	47,9	27,5	41,9
Észak-Alföld	49,0	74,2	42,8	69,0	34,4	66,8	31,2	50,9	28,5	35,5	22,7	37,7
Dél-Alföld	42,0	64,7	38,4	61,3	32,9	59,4	27,9	45,7	24,8	33,1	35,0	20,0

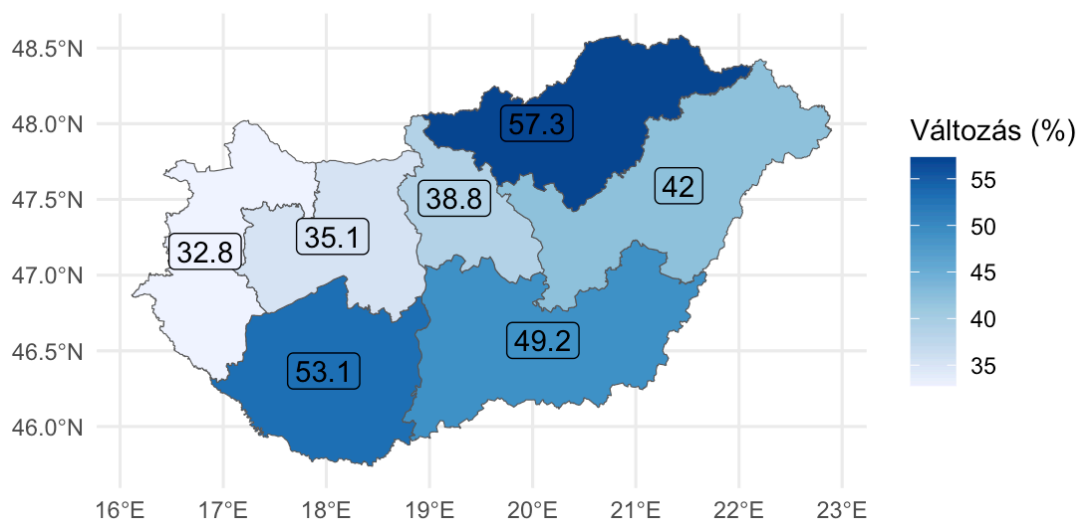
Megjegyzés: E-egyéni szintű dimenzió, H-háztartási szintű dimenzió

Forrás: EU-SILC adatok (2018), saját szerkesztés

Az anyagi és társadalmi deprivációs ráta mértéke 2013-ról 2018-ra nagy mértékben csökkent, a régiók között eltérő módon. Azokat a régiókat jellemezte a nagyobb mértékű csökkenés, ahol 2013-ban a legmagasabb volt a depriváció mértéke, mint Észak-Magyarország, Dél-Dunántúl

és Dél-Alföld. Bár az Észak-Alföldi régiót magas anyagi depriváció jellemzi a mértékének csökkenése nem volt olyan magas, mint az eddig említett régiók esetén. Az alacsonyabb csökkenési mérték jellemezte Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl régiókat, akik az évek során a legalacsonyabb deprivációs rátákkal rendelkeztek. A 5. ábrán láthatóak a változások mértékei Magyarország térképén szemléltetve.

5. ábra: Az anyagi és társadalmi depriváció mértékének változása (%), 2013-2018

Forrás: EU-SILC adatok (2018), saját számítás

6.2. Összefüggések

Vajon mi állhat a régiók egyenlőtlen anyagi és társadalmi deprivációs rátájának értéke mögött? Milyen gazdasági és társadalmi mutatók befolyásolhatják a depriváció mértékét? Ezekre a kérdésekre próbálom a választ megtalálni az összefüggések fejezetben.

A konjunktúra időszakokra jellemző a gazdasági ciklus megélénkülése, fellendülése. A konjunktúrakutatás középpontjában a gazdasági növekedést, munkaerő-piaci folyamatokat leíró mutatók vizsgálata áll, valamint az árak és kamatok alakulása fedi le. A konjunktúramutatókat három csoportba sorolhatjuk az időbeli viszonyulásuk alapján: megelőző (leading) indikátor a következő eseményeket jelzi előre, lemaradó (lagging) indikátor a megtörtént eseményeket követi, mint pl. munkanélküliségi ráta, valamint együtt haladó (coincident) indikátor, ami együtt mozog a gazdasággal, pl. GDP volumenváltozás (Máténé, Ritzlné & Sugár, 2019). A gazdasági lassulás a rövid távú indikátorokból látható, de azok visszaesésének mértéke nem jelezhető előre. Ez jellemezte a 2008-as pénzügyi válságot is, a

lakosság bizalomvesztése már a válság előtt megfigyelhető volt, azonban a visszaesés sebessége kiszámíthatatlan volt (Bagó, 2009).

Konjunktúrakutatás során nagyon fontos megvizsgálni a lakosság gazdasági rendszerbe vetett bizalmát. Regös és szerzőtársai (Regös, Molnár & Horváth, 2019) által végzett kutatás alapján a fogyasztók bizalmi indexére 2015-2018 között trendszerű növekedés jellemző, az évek során optimistábbá váltak. Az index eredményét alátámasztják a makrogazdasági mutatók is, a háztartások fogyasztási kiadásainak volumene és a GDP volumene is nőtt, a munkanélküliségi ráta folyamatosan csökkent, valamint a bérek is dinamikusán emelkedtek (Regös et al., 2019).

Az anyagi nélkülözés nagyon erősen korrelál az alacsony jövedelemmel és a szegénységgel. Minél alacsonyabb egy háztartás vagyona és jövedelme, annál valószínűbb, hogy az adott háztartás anyagi deprivációban szenved. A relatív jövedelmi szegénységbe tartoznak azok az egyének, akik a medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élnek. A medián jövedelem azt a középen lévő jövedelmet jelenti, amihez képest ugyanannyinak van kevesebb, illetve több jövedelme (KSH, 2024d).

Gazdasági aktivitás alapján a relatív jövedelmi szegénységnek leginkább kitettek csoportja a munkanélküliek, 2018-ben 56,4%-uk tartozott ide, akik állami segélyből tehetnek szert jövedelemre. A második legérintettebb csoport az inaktívok, akik munkaképes korúak, de nem dolgoznak és nem is keresnek állást, ezek aránya 2018-ban 20,3%. Őket követik a nyugdíjasok csoportja 10,1%-kal, majd a foglalkoztatottak csoportja, akiknek aránya a relatív jövedelmi szegénységben 8,5%, 2018-ban. 2013-tól 2018-ig vizsgálva az éveket a relatív jövedelmi szegénységi arány eltérő módon változott, de többnyire nőtt. A foglalkoztatottak csoportjában 1,8%-ponttal nőtt ez az arány, munkanélküliek esetén 2,2%-ponttal, nyugdíjasok csoportjában 4,2%-ponttal és az inaktívok esetén pedig egyedül 3,2%-ponttal csökkent a relatív jövedelmi szegénység aránya. A leginkább érintett csoport a nyugdíjasoké, akiknek a legnagyobb mértékben nőtt a jövedelmi szegénységi arányuk, ami alapján a pénzügyi válságból való kilábalás után csökkent a nyugdíjazásra fordított állami keretösszeg (KSH, 2024e).

Régiós szinten vizsgálódva a legmagasabb a relatív jövedelmi szegénységi arány az észak-alföldi régióban, ahol a lakosság mintegy 19,2 százaléka a medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásban élt 2017-ben. A legalacsonyabb az arány a közép-magyarországi régióban 7,8%-kal, közöttük helyezkednek el a többi régiók sorrendben, Közép-Dunántúl (8,5%), Nyugat-Dunántúl (8,5%), Dél-Alföld (16%), Észak-Magyarország

(17,3%), Dél-Dunántúl (18,4%), 2017-es adatok alapján. A relatív jövedelmi szegénységi arány 2013 és 2017 között eltérő sorrendet állított fel a régiók között, mint azt az anyagi deprivációs ráta tette, azonban az levonható következtetésnek, hogy arányaiban legszegényebb régiók közé sorolható Észak-Alföld és Észak-Magyarország, majd középen helyezkedik el Dél-Alföld és Dél-Dunántúl, valamint a legkevésbé érintett régiók közé tartozik Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl (KSH, 2024f).

Az egy főre jutó jövedelem mértéke eltérő a régiókban, a nettó jövedelmet vizsgálom részletesebben, mivel a lakosság ezzel az összeggel tud gazdálkodni. Az általam vizsgált 6 évből csak 4-re van a KSH által adat közölve (KSH, 2024g), amit a 8. táblázatban olvashatunk. 2018-ban a legmagasabb egy főre jutó nettó jövedelemmel Közép-Magyarország és Közép-Dunántúl régiókban rendelkeztek, ami jóval meghaladja a többi régió nettó jövedelmét, a legalacsonyabbal pedig Észak-Alföld és Dél-Dunántúl régiók. Nyugat-Dunántúl régió esetében megfigyelhetjük, hogy 2015 és 2017 között Közép-Magyarország és főként Közép-Dunántúl régiók nettó jövedelmét közelítette, azonban 2018-ban míg a másik két régió nettó jövedelme nőtt, addig Nyugat-Dunántúlon visszaesett. Ez azzal magyarázható, hogy a lakosság egyre nagyobb része ingázik Ausztriába dolgozni, így az ő jövedelmük nem számítódik be. A friss osztrák minisztériumi adatok alapján 2020-ban 39,8 ezer az ingázó magyar munkavállalók száma, míg 2022-ben átlagosan 49,3 ezer (G7, 2023).

8. táblázat: Egy főre jutó nettó jövedelem régiók szerint (forint/fő/év)

Régió neve	2015	2016	2017	2018
Közép-Magyarország	1 338 004	1 344 823	1 477 841	1 619 023
Közép-Dunántúl	1 225 499	1 267 477	1 408 151	1 610 262
Nyugat-Dunántúl	1 202 788	1 237 677	1 447 103	1 354 665
Dél-Dunántúl	1 077 036	1 177 963	1 205 841	1 283 454
Észak-Magyarország	1 017 420	1 077 889	1 112 932	1 300 575
Észak-Alföld	917 238	1 013 771	1 088 448	1 221 390
Dél-Alföld	1 050 582	1 107 647	1 152 268	1 360 975

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2024), saját szerkesztés

A Gini-együttható a vagyoni és jövedelmi eloszlások egyenlőtlenségét méri, a népesség kumulatív arányainak és az általuk kapott jövedelem kumulatív arányainak összehasonlításán alapul. Értéke 0 és 1 között mozog, a tökéletes egyenlőség esetén 0, a tökéletes egyenlőtlenség esetén pedig 1-es értéket vesz fel. Gyakran Gini-indexként hivatkoznak rá és százalékos formában értelmezik. Az S80/S20 ráta a legfelső és a legalsó jövedelmi ötödökbe tartozók arányát viszonyítja egymáshoz. Azt méri, hogy a lakosság leggazdagabb 20%-nak jövedelme

hányszorosa a legszegényebb 20% jövedelmének (Income inequality, OECD). A Központi Statisztikai Hivatal számításai alapján 2013-tól 2017-ig az S80/S20 ráta értéke minden évre 4,3, ami alapján Magyarországon a legfelső 20% jövedelme 4,3-szor magasabb, mint a legszegényebb 20%-nak. A Gini-együttható alapján a vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenségek mértéke 28,6% 2013-ban, majd értéke 28% körül mozog 2018-ig (KSH, 2024h).

A régió gazdasági fejlettsége nagyban hozzájárul az életszínvonal növekedéshez és ezáltal az anyagi depriváció csökkenéséhez. A gazdasági fejlettség mutatói közé sorolható a bruttó hazai termék és a bruttó nemzeti termék. Bruttó hazai termék (GDP): az adott ország területén, az adott évben előállított, végső felhasználásra szánt javak hozzáadott összértéke, függetlenül a termelők állampolgárságától. Bruttó nemzeti termék (GNP): az adott ország állampolgárai által az adott évben előállított, végső felhasználásra szánt javak hozzáadott összértéke, függetlenül a termelés színterétől. Bruttó nemzeti jövedelem (GNI): Az ország állampolgárai által az adott évben realizált összes elsődleges jövedelem, a GDP módosított formája, figyelembe veszi a külföldről kapott és a külföldnek fizetett elsődleges jövedelmeket (Misz & Tömpe, 2006).

A Nobel-díjas indiai közgazdász Amartya Sen munkáiban rámutatott, hogy a jólét mérésénél nem elegendő az egy főre jutó GDP és GNI növekedési ütemét vizsgálni, hanem az emberi képességek alakulását kell figyelembe venni. A magas egy főre jutó GDP a valóságban nagyon egyenlőtlen jövedelmi elosztást takarhat, amit Sen a „pezsgőspohár-eloszlás vizespohár-eloszlás helyett” hasonlattal mutatott be. Véleménye szerint a „leszivárgási” (trickle down) effektus nem valósul meg, azaz nem igaz, hogy ha az ország egy főre jutó GDP-je növekszik, akkor a gazdagok meggazdagodása után a szegények is magasabb jövedelemben részesülnek (Pataki, 1998).

Bár Sen közgazdász szerint a jólétet nem magyarázzák teljes mértékben a gazdaság fejlettségi mutatói, Magyarország régiói esetén az egy főre jutó GDP mértéke és az anyagi depriváció mértéke nagyban összefügg. Azokban a régiókban, ahol a legalacsonyabb az egy főre számított bruttó hazai termék ott a legmagasabb az anyagi és szociális deprivációs ráta. 2018-as évben Észak-Alföld régió esetén a legalacsonyabb az egy főre jutó GDP értéke, 2856 ezer Ft, és a harmadik legmagasabb deprivációs rátával rendelkezik, 22,4%. A 2014-es évet figyelve Közép-Magyarországot leszámítva tökéletes sorrendi egyezőséget figyelhetünk meg az egy főre jutó GDP és az anyagi és társadalmi deprivációs ráta (MSDI) között: Észak-Magyarország 2082 ezer Ft (GDP) – 50,7% (MSDI), Észak-Alföld 2128 ezer Ft – 47,2%, Dél-Dunántúl 2196 ezer

Ft – 44,4%, Dél-Alföld 2359 ezer Ft – 38,0%, Közép-Dunántúl 3003 ezer Ft – 36,5%, Nyugat-Dunántúl 3519 ezer Ft – 32,0% és Közép-Magyarország 5222 ezer Ft – 39,4% (KSH, 2024i).

Közép-Magyarország egy különlegesebb eset, mivel ebben a régióban a legmagasabb az egy főre jutó bruttó hazai termék, mégis az anyagi depriváció mértéke nem itt a legalacsonyabb. Ez annak köszönhető, hogy a főváros által megtermelt magas GDP növeli az egész régió fejlettségi szintjét, azonban, ha a depriváció mértékét akarjuk meghatározni, akkor sok olyan szegényes vidéki település tartozik a régióhoz, ahol a deprivációnak magas a foka. Ebben a régióban nyer értelmet Sen elmélete, miszerint a GDP nem tudja teljes mértékben előrevetíteni az életminőséget és nem valósul meg a „leszivárgási” effektus. A 9. táblázat tartalmazza az egy főre jutó bruttó hazai terméket éves szinten, régiók szerint:

9. táblázat: Egy főre jutó bruttó hazai termék régió szerint, ezer forintban

Régió neve	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Közép-Magyarország	4880	5222	5403	5591	6081	6682
Közép-Dunántúl	2760	3003	3331	3511	3746	4128
Nyugat-Dunántúl	3135	3519	3846	4011	4210	4537
Dél-Dunántúl	2106	2196	2360	2470	2709	3074
Észak-Magyarország	1884	2082	2370	2452	2764	3056
Észak-Alföld	1957	2128	2269	2329	2567	2856
Dél-Alföld	2165	2359	2575	2648	2868	3249

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2024), saját szerkesztés

Gazdasági fejlettség mértéke alapján a régiókat 3 csoportba sorolhatjuk: fejlett régiók közé tartozik Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl, közepesen fejlett régiók közé tartozik Dél-Alföld, Dél-Dunántúl és mérsékelten fejlett régiók közé tartozik Észak-Magyarország és Észak-Alföld.

A munkanélküliségnek gazdasági és társadalmi vonzata is van, hiszen azok az egyének, akik ehhez a gazdasági aktivitási csoporthoz tartoznak nem járulnak hozzá a gazdaság fejlődéséhez, ugyanakkor nehezebb életkörülményekkel kell szembenéznük és nélkülöznek. Az anyagi depriváció 13 tétele közül több esetén is nélkülözésbe ütközhetnek, ha nem rendelkeznek jövedelemmel vagy egy háztartás esetén 2 kereső egyén közül csak az egyiknek van jövedelme. Ennél egy súlyosabb fokozat a tartósan munkanélküliek csoportja, akik legalább 12 hónapja nem állnak foglalkoztatásban. Ebbe a csoportba általában az alacsony iskolai végzettségűek tartoznak, akik hajlamosak illegális, be nem jelentett munkákat végezni.

A 2008-2009-es pénzügyi világválság hatására az addig csökkenő tendenciát mutató munkanélküliségi ráta növekedésnek indult. Ez a növekvő tendencia 2013-ig figyelhető meg,

hiszen Magyarországon a válság hatása egészen eddig az évig volt érezhető és ettől az évtől kezdődően figyelhetjük meg a gazdasági fellendülést. A 10. táblázat tartalmazza 6 évre a munkanélküliségi ráta alakulását régiós bontásban.

10. táblázat: A munkanélküliségi ráta, régióként (%)

Régió neve	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Közép-Magyarország	8,3	6	5,1	3,7	2,7	2,6
Közép-Dunántúl	8,5	5,4	4,3	2,9	2,1	2,1
Nyugat-Dunántúl	7,4	4,4	3,7	2,6	2,4	1,9
Dél-Dunántúl	9,1	7,7	8	6	6,2	5,5
Észak-Magyarország	12,3	10,2	8,5	6,2	5,7	4,6
Észak-Alföld	14	11,6	10,6	9,1	7,2	6,5
Dél-Alföld	10,7	8,7	7,7	5,4	4	3,2

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2024), saját szerkesztés

2013-ban az észak-alföldi régióban volt a legmagasabb a munkanélküliségi ráta, 14%, utána az észak-magyarországi régió következett 12,3%-kal, majd a dél-alföldi régió zárta a sort 10,7%-kal, mind 10% fölötti rátával. Ezek a régiók alkotják az ország keleti részét, ami több mutató alapján is elmaradottabbnak, gazdaságilag fejletlenebbnek tekinthető az ország nyugati részéhez viszonyítva. 2013-ban a legalacsonyabb munkanélküliségi rátát a nyugat-dunántúli régióban mérték, 7,4%, amit Közép-Magyarország (8,3%) és Közép-Dunántúl követett (8,5%). 2013-tól a gazdasági fellendülés következtében gyors ütemben esett vissza a munkanélküliek aránya, 2018-as évre egyes régiókban megfeleződött ez az érték és volt, ahol pedig negyed annyi lett (KSH, 2024j).

Az anyagi és szociális depriváció mértékével összhangban a magasabb munkanélküliségi rátával rendelkező régiókra magasabb depriváció jellemző, de fontos megjegyezni, hogy nem függvényyszerű kapcsolatról beszélünk, csupán fellelhető egy pozitív irányú sztochasztikus kapcsolat a két mérőszám között.

A másik fontos munkaerő-piaci folyamatokat leíró mutató a foglalkoztatási ráta, azért gondoltam relevánsnak a megemlítését a munkanélküliségi ráta mellett, mivel sok esetben a munkájukat elvesztő vagy elhagyó emberek nem jelentik be magukat munkanélkülinek, ezért nem jelennek meg a statisztikában. 2013-ról 2018-ra a foglalkoztatási ráta minden régió esetén növekedett, a növekedés mértéke 12-25% között mozog. Közép-Magyarország esetén volt a legkisebb a növekedés mértéke (12%) és Észak-Magyarországon a legmagasabb (25,5%). 2018-ban a régiók foglalkoztatási rátájának értékei között nincs nagy eltérés, 56,6-65,2% között mozog, a legalacsonyabb a foglalkoztatás mértéke a Dél-Dunántúli régióban, míg a

legmagasabb a Közép-Magyarországi régióban. A 11. táblázatban találhatóak részletesen, évenként és régió szinten a foglalkoztatási ráta értékei (KSH, 2024k):

11. táblázat: A foglalkoztatási ráta, régióként (%)

Régió neve	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Közép-Magyarország	57,9	59,8	61,3	63,9	64,7	65,0
Közép-Dunántúl	55,3	58,4	60,9	61,7	63,6	63,8
Nyugat-Dunántúl	56,4	59,7	60,5	62,0	63,7	65,2
Dél-Dunántúl	49,1	51,9	53,2	55,1	55,4	56,6
Észak-Magyarország	46,3	49,8	52,6	54,8	56,2	58,1
Észak-Alföld	48,5	52,2	53,6	55,8	57,7	59,3
Dél-Alföld	51,0	53,5	55,5	58,5	59,8	60,9

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2024), saját szerkesztés

Mindennek a kiindulópontja az iskolázottsági szint, hiszen az egyén iskolai végzettsége várhatóan tartósan befolyásolja a munkaerő-piaci erőforrástermelő képességét, és hatással van a bérszintjére, ami pedig a nélkülözés mértékére. Ha az egyénnek magasabb a végzettsége nagyobb valószínűséggel talál jól fizető munkát és alakít ki magának biztonságos életkörülményeket, nélkülözéstől mentesen. Minél alacsonyabb az egyén iskolai végzettsége annál nagyobb az esélye, hogy egy gyengén fizető állásban dolgozzon, fizetési nehézségei legyenek vagy akár alkalmi munkákból éljen.

Az általam vizsgált 2013-tól 2018-ig tartó időszakhoz releváns iskolázottsági adatok a 2011-es népszámlálás adatai (KSH, 2011), amit az 12. táblázat szemléltet.

12. táblázat: Iskolázottsági arány régiós szinten, 2011 (%)

Régió neve	Legfeljebb általános iskolai végzettségűek	Szakmunkás, szakiskolai végzettségűek	Érettségizettek aránya	Diplomások aránya
Közép-Magyarország	24,6	16,75	35,7	26,95
Közép-Dunántúl	32,2	24,9	30,3	15,6
Nyugat-Dunántúl	30,8	24,6	31,5	16
Dél-Dunántúl	35,7	24	28,2	14,9
Észak-Magyarország	37,2	22,3	29,6	13,8
Észak-Alföld	38,2	22,6	27,7	14,5
Dél-Alföld	35,4	23,5	28,9	15

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2011), saját szerkesztés

Először a legalacsonyabb iskolázottsági szinttel kezdem az elemzést, a legfeljebb általános iskolai végzettségűek arányával. Ők képviselik azt a csoportot, akik nagyobb valószínűséggel tartoznak a társadalom legsós rétegébe, akik a legnagyobb mértékben vannak kitéve a nélkülözésnek és szegénységnek. A legmagasabb a legfeljebb általános iskolai végzettségűek aránya az észak-alföldi (38,2%) és az észak-magyarországi (37,2%) régióban, ahol szintén a

legmagasabb volt a munkanélküliségi ráta, legalacsonyabb a foglalkoztatási ráta, a legalacsonyabb az egy főre jutó bruttó hazai termék mértéke, a legmagasabb a relatív jövedelmi szegénységi arány, legalacsonyabb az egy főre jutó nettó jövedelem mértéke és szintén a legmagasabb az anyagi és szociális depriváció mértéke. Az általam fentebb bemutatott gazdasági és társadalmi mutatók értékei, mind összefüggnek az anyagi deprivációs ráta értékével és kirajzolódnak a gazdaságilag és társadalmilag fejlettebb és fejletlenebb országrészek. A leginkább deprivált és hátrányos helyzetben levő régiók Észak-Magyarország és Észak-Alföld. Utánuk a középső, enyhébben deprivált kategóriába tartozik Dél-Dunántúl és Dél-Alföld minden korábbi mutató alapján, ahol a legfeljebb általános iskolai végzettségűek aránya rendre 35,7% és 35,4%. A legszó, kevésbé deprivált csoportba tartoznak a nyugati országrész régiói, Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl, a legalacsonyabb anyagi deprivációs ráták alapján, aminek mértéke még így is számottevő. Ezen két régió esetén a legalacsonyabb a legfeljebb általános iskolai végzettségűek aránya Közép-Magyarország után, a legalacsonyabb munkanélküliségi rátával rendelkeznek, ugyanakkor Közép-Magyarországot leszámítva a legalacsonyabb a relatív jövedelmi szegénységi arány, a legmagasabb az egy főre jutó GDP mértéke és a legmagasabb a foglalkoztatási ráta. Így kerül a két észak-nyugati régió az anyagi deprivációval legkevésbé sújtott csoportba. A középső csoportba tartozó Dél-Dunántúl és Dél-Alföld régiók néhol jobban, néhol rosszabbul teljesítenek a makrogazdasági mutatók alapján, de összességében a közepesen fejlett és egyben mérsékelt deprivált csoportba tartozik.

Közép-Magyarország esete különleges, amiről már korábban is írtam, hogy az anyagi és szociális depriváció mértéke magasabb, mint azt a különböző gazdasági és társadalmi mutatók alapján gondolnánk vagy társítanánk. Ennek az lehet az oka, hogy Budapest nagyban torzítja a gazdasági mutatók értékeit. Kiugróan magas egy főre jutó GDP és egy főre jutó nettó jövedelem társítható a régióhoz, az érettségizettek és diplomások aránya a legmagasabb és a relatív jövedelmi szegénységi arány is a legalacsonyabb. Munkanélküliségi ráta szempontjából a nyugati régiók jobban teljesítenek, azonban nem sokkal marad el tőlük, a foglalkoztatási ráta is a nyugat-dunántúli régiót leszámítva a legmagasabb. Egész Közép-Magyarországot vizsgálva, bár Budapest gazdaságilag fejletté teszi a régiót a körülötte elhelyezkedő vidéki, elzártabb településeken élő embereket jobban érinti az anyagi depriváció mértéke. Így összességében az anyagi deprivációs ráta alapján középkategóriába sorolható a régió.

Egy régió gazdasági fejlettsége függhet a munkaképeskorú lakosság arányától az adott régióban, ha magas a fiatalok elvándorlási aránya és ezáltal előregedőbbé válik egy térség,

akkor az befolyásolja a termelés mértékét. 2018-ban a régiók 15-64 éves korosztályának aránya 65,86% és 67,29% között mozog, ami alapján nincs nagy eltérés a régiók munkaképeskorú lakossága között. A 64 évtől idősebb, nyugdíjas korcsoportba tartozó lakosság aránya 17,47-20,26% között mozog (KSH, 2024). Legmagasabb az idős korúak aránya a dél-alföldi és dél-dunántúli régiókban, míg a legalacsonyabb az észak-magyarországi régióban. Bár Észak-Magyarországon a legalacsonyabb az idősek aránya 2018-ban itt a legmagasabb az anyagi és társadalmi deprivációs ráta, a második legmagasabb pedig a dél-dunántúli régióban, ahol a legmagasabb a nyugdíjas korú lakosság aránya. Ezek alapján arra következtetek, hogy az anyagi depriváció mértékét nem befolyásolja a korcsoportok régió szintű megoszlása.

13. táblázat: Korcsoportok megoszlása régióként (%), 2018

Régió neve	0-14	15-64	65-X
Közép-Magyarország	14,88	66,41	18,71
Közép-Dunántúl	14,38	66,87	18,74
Nyugat-Dunántúl	13,88	67,06	19,06
Dél-Dunántúl	13,71	66,09	20,20
Észak-Magyarország	15,05	65,86	19,09
Észak-Alföld	15,24	67,29	17,47
Dél-Alföld	13,68	66,06	20,26

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal (2024), saját szerkesztés

7. Konklúzió

Tanulmányomban az anyagi és társadalmi depriváció mértékét vizsgáltam Magyarországon, régió szinten, a konjunktúra időszakában 2013-2018 között. A depriváció meghatározásához az Eurostat által összegyűjtött a jövedelemre és az életkörülményekre vonatkozó statisztikákat (EU-SILC) használtam fel. Faktoranalízis segítségével feltártam a 13 anyagi és társadalmi deprivációt leíró tételek mögötti látens változókat, ezáltal két dimenzióba osztottam a tételeket: egyéni szintű depriváció és háztartási szintű depriváció. Anyagi deprivációs rátát számoltam Magyarország 7 régiójára és régióon belül mindkét dimenzióra, majd arra kerestem a választ, hogy milyen makrogazdasági és demográfiai mutatók befolyásolják a depriváció mértékét az egyes régiókban. Csupán mintázatokat kerestem a mutatók értékei és a depriváció mértéke között, oksági kapcsolatok nem határozhatóak meg.

Mind a 6 évre általam meghatározott anyagi és társadalmi deprivációs ráta értéke közel azonos az Eurostat által közöltekkel. A 6 évet vizsgálva a deprivációs ráta tekintetében a régiók közötti sorrend változott, de kirajzolódott számomra egy csoportosítási lehetőség, ami kizárólag a régiók deprivációs mértéke alapján kerül meghatározásra. 3 csoportba soroltam a régiókat a

depriváció mértékétől függően, minden évet figyelembe véve. A legmagasabb deprivációs rátával rendelkeznek Észak-Magyarország, Dél-Dunántúl és Észak-Alföld régiók, közepesen magas deprivációs rátával rendelkezik Dél-Alföld és Közép-Magyarország régiók és a legalacsonyabb deprivációs ráta jellemzi Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl régiókat.

A makrogazdasági mutatókat is figyelembe véve egy másik, fejlettséget is leíró, csoportosítást csináltam a régiókra. A fejletlenebb régiók közé tartozik Észak-Magyarország és Észak-Alföld az egyik legmagasabb anyagi deprivációs rátával, a legalacsonyabb egy főre jutó GDP mértékével, legalacsonyabb egy főre jutó nettó jövedelemmel, a legmagasabb relatív jövedelmi szegénység mértékkel, legmagasabb munkanélküliségi rátával és legalacsonyabb foglalkoztatási rátával, valamint ebben a két régióban a legmagasabb a legfeljebb általános iskolai végzettségűek aránya és a legalacsonyabb a diplomások aránya. A következő csoportot a mérsékeltén fejlett régiók alkotják, ide tartoznak Dél-Dunántúl és Dél-Alföld régiók, akik minden gazdasági mutató alapján közepesen teljesítenek, csakúgy, mint az anyagi deprivációs ráta szerint. Azonban érdemes megjegyezni, hogy a dél-dunántúli régió olykor rosszabbul teljesít, így nehéz elhatárolni az első csoporttól, a két csoport közötti különbség elenyésző. Az utolsó csoport már számottevően különbözik a többitől, a fejlett csoportba tartozik Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl régiók, akik a legalacsonyabb anyagi deprivációs rátával rendelkeznek. Emellett ezekben a régiókban a legmagasabb az egy főre jutó GDP mértéke, a legmagasabb az egy főre jutó nettó jövedelem és ezáltal a legalacsonyabb a relatív jövedelmi szegénység mértéke, a legmagasabb foglalkoztatási ráta és a legalacsonyabb munkanélküliségi ráta jellemzi. Továbbá ezekben a régiókban a legalacsonyabb a legfeljebb általános iskolai végzettségűek aránya és a legmagasabb a diplomások aránya.

A két, modell által meghatározott, dimenzió esetén a háztartási szintű depriváció mértéke minden évben és régióban jóval magasabb az egyéni szinthez viszonyítva. Ennek oka, hogy az a két tétel, amiben a legnagyobb hányaddal érintettek az emberek, „évi egyhetes nyaralás távol otthonról” és „váratlan kiadások fedezése”, a háztartási szintű dimenzióba tartozik, ahol a két tételben nélkülöző egyének depriváltak számítanak. Az egyéni szintű dimenzió mértéke pedig közelebb áll a teljes, régió szintű deprivációs ráta értékéhez.

A konjunktúra időszakra jellemző a gazdasági fellendülés, amit az általam bemutatott mutatók is alátámasztanak. A 2013 és 2019 között tartó konjunktúra időszak a 2008-as pénzügyi válság kilábalása után kezdődik és egészen a 2020-ban megjelenő Covid járványig tart. Ebben az időszakban nagy mértékben nőtt az egy főre jutó GDP mértéke minden régió esetén, így az egy

főre jutó nettó és egyben bruttó jövedelmek is emelkedtek. Nagy mértékű csökkenést figyelhattunk meg ebben az időszakban a munkanélküliségi ráta esetén, valamint a foglalkoztatási ráta mértéke is növekedett az évek során.

Összességében elmondható, hogy a hipotéziseimnek megfelelő eredmények születtek. Számottevő különbség van a nyugati és keleti országrész régióinak anyagi és társadalmi depriváció mértéke között, mivel Közép- és Nyugat-Dunántúl régióiban a legalacsonyabb a depriváció mértéke, minden általam vizsgált évben. Továbbá a régiók makrogazdasági mutatóinak értékei és az anyagi depriváció mértéke összefügg, a gazdaságilag fejlettebb régiókra alacsonyabb depriváció jellemző, míg a gazdaságilag fejletlenebbekre magasabb.

A dolgozatom továbbfejlesztésre adna lehetőséget, amennyiben az anyagi és társadalmi deprivációt logit modellel vizsgálnám, magyarázóváltozókként pedig a fentebb bemutatott makrogazdasági mutatókat használnám fel és meghatároznám melyik változó mekkora mértékben befolyásolja a depriváció mértékét. Ez abban az esetben lenne kivitelezhető, amennyiben legalább vármegyei, de inkább járási szinten, panel struktúrában állnának rendelkezésemre az adatok az elegendő megfigyelés érdekében. Egy másik lehetőség lehet a régió szintű elemzés kiterjesztése járási szintre, majd területi autokorreláció vizsgálata. A módszer segítségével térbeli függőséget lehet vizsgálni a járások között. Mindkét továbbfejlesztéshez megfelelő adatokra van szükség, hiszen a területi autokorreláció esetén is régió szintű adatokra nem érdemes használni, inkább járási szintű adatokra van szükség.

8. Irodalomjegyzék

Bartlett, M. S. (1951). The effect of standardization on a χ^2 approximation in factor analysis. *Biometrika*, 38(3/4), 337–344.

Bence, R., & Udvarhelyi, É. T. (2013). The growing criminalization of homelessness in Hungary—A brief overview. *European Journal of Homelessness*, 7(2), 133, 143.

Bentler P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238–246.

Bernát, A. (2014). Leszakadóban: a romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon. *Társadalmi riport*, 1, 246–267.

Cserti, Cs. T. & Orsós, A. (2013). A mélyszegénységben élők és a cigányok/romák helyzete, esélyegyenlősége. Varga Aranka (szerk.): *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon*. Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 99–120.

Czirfusz, M. (2020). Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2020.

Czirfusz, M., & Jelinek, C. (2021). Lakhatási közpolitikák és a lakhatás megfizethetősége az elmúlt három évtizedben.

Czirfusz, M. (2022). Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2022.

Európai Bizottság (2010). 'European Council 17 June 2010: Conclusions', Brussels: European Council.

Elérhető: https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/council_conclusion_17_june_en.pdf

Letöltés dátuma: 2024.02.25.

EU-SILC. EU statistics on income and living conditions - Eurostat.

Elérhető: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>

Letöltés dátuma: 2024.02.10.

Eurostat (2023). EU statistics on income and living conditions (EU-SILC) methodology - housing deprivation.

Európai Parlament (2023). A szegénység, a társadalmi kirekesztés és a megkülönböztetés elleni küzdelem | Ismertető az Európai Unióról.

Elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/60/a-szegenyseg-a-tarsadalmi-kirekesztes-es-a-megkulonboztetes-elleni-kuzdelem>

Letöltés dátuma: 2024.04.06.

Fabrigar, L.R., Wegener, D.T., MacCallum, R.C. & Strahan, E.J. (1999). Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. *Psychological Methods*, 4, 272–299.

Fabrizi, E., Mussida, C., & Parisi, M. L. (2023). Comparing material and social deprivation indicators: Identification of deprived populations. *Social Indicators Research*, 165(3), 999–1020.

Ferge, Z. (2002). Social structure and inequalities in old socialism and new capitalism in Hungary. *Review of Sociology*, 8(2), 9–33.

Floyd, F. J., & Widaman, K. F. (1995). Factor analysis in the development and refinement of clinical assessment instruments. *Psychological assessment*, 7(3), 286.

FRA (2022). Roma in 10 European Countries: Roma Survey 2021. European Union Agency for Fundamental Rights.

Guio, A.-C. (2009). What can be learned from deprivation indicators in Europe? Eurostat methodologies and working paper, 40 p. Eurostat, Luxembourg.

Guio, A.-C., Gordon, D. & Marlier, E. (2012). Measuring material deprivation in the EU: Indicators for the whole population and child-specific indicators. Eurostat Methodologies and working papers, Publications office of the European Union, Luxembourg.

Guio, A.-C., Gordon, D., Najera, H. and Pomati, M. (2017). Revising the EU material deprivation variables (analysis of the final 2014 EU-SILC data). Final report of the Eurostat Grant “Action Plan for EU-SILC improvements”.

Guttman, L. (1954). Some necessary conditions for common-factor analysis. *Psychometrika*, 19, 149–161.

Győri, P. (1995). Eladósodott Társadalom. Fővárosi Díjhátralékok 1984-1994. II. Rész. Esély Társadalom-és Szociálpolitikai Folyóirat, 59–70.

Elérhető: https://www.esely.org/kiadvanyok/1995_2/eladosodott.pdf

Hegedüs, J. (2009). Lakáspolitikai és társadalmi kirekesztődés– az elmúlt 20 év lakáspolitikai tanulságai. Hajléktalanokért Közalapítvány.

Elérhető: <https://shorturl.at/tDR28>

Hendrickson, A. E., & White, P. O. (1964). Promax: A quick method for rotation to oblique simple structure. *British journal of statistical psychology*, 17(1), 65–70.

Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1), 1–55.

Jöreskog, K. G. (2003). Factor analysis by MINRES.

Elérhető: https://www.ssicentral.com/wp-content/uploads/2021/04/lis_minres.pdf

Letöltés dátuma: 2024.03.16.

- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (2002). *Prelis 2: User's reference guide*. Lincolnwood: Scientific Software International, Inc.
- Juhász, G. (2006). Exporting or pulling down? The European Social Model and Eastern Enlargement of the EU. *European Journal of Social Quality*, 6(1), 82–108.
- Kaiser, H. F. (1958). The varimax criterion for analytic rotation in factor analysis. *Psychometrika*, 23(3), 187–200.
- Kaiser, H. F. (1960). The application of electronic computers to factor analysis. *Educational and Psychological Measurement*, 20, 141–151.
- Kaiser, H. F. (1961). A note on Guttman's lower bound for the number of common factors. *British Journal of Statistical Psychology*, 14, 1–2.
- Kaiser, H. F. (1970). A second generation little jiffy. *Psychometrika*, 35(4), 401–415.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31–36.
- Kaiser, H. F., & Rice, J. (1974). Little jiffy, mark IV. *Educational and psychological measurement*, 34(1), 111–117.
- Kemény, I., Janky, B. & Lengyel, G. (2003). A magyarországi cigányság, 1971-2003. I. A cigány népesség főbb jellemzői. TK Kisebbségkutató Intézet, 11–37
- KSH (2022). 2022 évi népszámlálás, adatfelvétel.
- KSH (2011). 2011 évi népszámlálás, adatfelvétel.
- Kovács, E. (2014). *Többváltozós adatelemzés*. Budapest: Typotex.
- Łuczak, A., & Kalinowski, S. (2020). Assessing the level of the material deprivation of European Union countries. *Plos one*, 15(9), e0238376.
- Lukács, G. (2016). Addressing extreme poverty in Hungary-How the development sector is working with and for, communities. Badur. Matache, M. and Bhabha, J.(2016)“Roma Slavery: The Case for Reparations”, *Foreign Policy in Focus*.
- Máténé Bella, K., Ritzlné Kazimir, I., & Sugár, A. (2019). A magyarországi konjunktúrakutatás rövid történeti áttekintése. *Statisztikai Szemle*, 97(6), 521–545.
- Misz, J., & Tömpe, F. (2006). *Közgazdaságtan II. DE ATC AVK*.
- Norris, M., & Lecavalier, L. (2010). Evaluating the use of exploratory factor analysis in developmental disability psychological research. *Journal of autism and developmental disorders*, 40, 8–20.
- Pataki, Gy. (1998). A fejlődés gazdaságtana és etikája. Tiszteletadás Amartya Sen munkásságának. *Kovács*, 2, 6–17.
- Paugam, S. (1996). Poverty and social disqualification: A comparative analysis of cumulative disadvantage in Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(4), 166–174.

Péter, Gy., Gurály, Z., Breitner, P., Mózer, P., Szabó A. (2021). Húsz év után. A február harmadika országos hajléktalan adatfelvétel elemzései. Menhely Alapítvány.

Regős, G., Molnár, D., & Horváth, D. (2019). Konjunktúrakutatás a makrogazdasági adatok fényében. Statisztikai Szemle, 97(12), 1154–1178.

Sakaluk, J. K., & Short, S. D. (2017). A methodological review of exploratory factor analysis in sexuality research: Used practices, best practices, and data analysis resources. The Journal of Sex Research, 54(1), 1–9.

Spéder, Z. (2002). Poverty in Hungary: Using the concept of the proportional deprivation index. Review of Sociology, 8(2), 149–165.

Spéder, Z., & Kapitány, B. (2005). Poverty and Deprivation: Assessing demographic and social structural factors (No. 8). Working Papers on Population, Family and Welfare.

TÁRKI (2014). Társadalmi folyamatok Magyarországon a Nemzeti Felzárkózási Stratégia elfogadásának időszakában 2009 – 2012. Budapest: TÁRKI.

Elérhető: https://www.tarki.hu/hu/news/2014/kitekint/20141024_ntfs_monitoring.pdf

Thurstone, L.L. (1935). The vectors of mind. Chicago: University of Chicago Press, 226–231.

Tucker L. R., Lewis C. (1973). A reliability coefficient for maximum likelihood factor analysis. Psychometrika, 38(1), 1–10.

Whelan, C. T., Nolan, B., & Maitre, B. (2008). Measuring material deprivation in the enlarged EU (No. 249). ESRI working paper.

Internetes források:

A város mindenkié blog (2013).

Elérhető: <https://shorturl.at/qrsIX>

Eurostat (2022). Housing cost overburden rate by poverty status.

Elérhető: https://doi.org/10.2908/SDG_01_50

Letöltés dátuma: 2024.03.09.

Éves jelentés a lakhatási szegénységről - Habitat for Humanity Magyarország. (2024, február 19). Habitat for Humanity Magyarország.

Elérhető: <https://habitat.hu/mivel-foglalkozunk/lakhatasi-jelentesek/>

G7 (2023). Európa egyik legnagyobb ingázó közössége az Ausztriába járó nyugat-dunántúli magyaroké.

Elérhető: <https://g7.hu/kozelet/20230309/europa-egyik-legnagyobb-ingazo-kozossege-az-ausztriaba-jaro-nyugat-dunantuli-magyaroke/>

Income inequality, OECD.

Elérhető: <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>

KSH (2021). Szegénységi arány. Fenntartható fejlődési célok.

Elérhető: <https://www.ksh.hu/sdg/1-5-sdg-10.html>

Letöltés dátuma: 2024.04.14.

KSH (2024a). Az anyagi és szociális depriváció egyes tételeiben érintettek aránya, EU2030 cél.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0036.html

Letöltés dátuma: 2024.03.09.

KSH (2024b). A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya nem, korcsoport, iskolai végzettség, jövedelmi ötöd, gazdasági aktivitás, háztartástípus szerint, EU2030 cél.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0034.html

Letöltés dátuma: 2024.03.29.

KSH (2024c). Súlyos anyagi és szociális deprivációban élők aránya nem, korcsoport, jövedelmi ötöd és háztartástípus szerint, EU2030 cél.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0035.html

Letöltés dátuma: 2024.03.29.

KSH (2024d). Relatív jövedelmi szegénységi aránya, Életkörülmények.

Elérhető: <https://www.ksh.hu/eletkorulmenyek>

KSH (2024e). Relatív jövedelmi szegénységi arány nem, korcsoport, iskolai végzettség, gazdasági aktivitás, háztartástípus és lakáshasználat jogcíme szerint.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0004.html

Letöltés dátuma: 2024.04.06.

KSH (2024f). A relatív jövedelmi szegénységi arány a régió és településtípus szerint.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0018.html

Letöltés dátuma: 2024.04.06

KSH (2024g). Egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem régió és településtípus szerint [forint/fő/év].

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/jov/hu/jov0045.html

Letöltés dátuma: 2024.04.13.

KSH (2024h). A jövedelmi egyenlőtlenség a Gini-együttható és az S80/S20 mutatók szerint.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0009.html

Letöltés dátuma: 2024.04.06

KSH (2024i). Egy főre jutó bruttó hazai termék megye és régió szerint.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0078.html

Letöltés dátuma: 2024.04.07.

KSH (2024j). A 15–74 éves népesség gazdasági aktivitása, vármegye és régió szerint.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0076.html

Letöltés dátuma: 2024.04.07.

KSH (2024k). Foglalkoztatási ráta, vármegye és régió szerint.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0081.html

Letöltés dátuma: 2024.04.13.

KSH (2024l). A lakónépesség korcsoport, vármegye és régió szerint, január 1.

Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0035.html

Letöltés dátuma: 2024.04.13.

KSH (2023a). Lakáspiaci árak, lakásárindex, 2023. II. negyedév.

Elérhető: <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/lakaspiaci-arak-lakasarindex-2023-ii-negyedev/>

Letöltés dátuma: 2024.03.09.

KSH (2023b). KSH–ingatlan.com-lakbérindex, 2023. január.

Elérhető: <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/kshingatlancom-lakberindex-2023-januar/index.html>

Letöltés dátuma: 2024.03.09.

United Nations (2015a). Department of Economic and Social Affairs. Sustainable Development: The 17 Goals.

Elérhető: <https://sdgs.un.org/goals>

United Nations (2015b). Department of Economic and Social Affairs. Sustainable Development/Goal 1.

Elérhető: <https://sdgs.un.org/goals/goal1>

1999. évi 69. törvény a szabálysértésekről.

Elérhető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900069.TV>

2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről.

Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200002.tv>

Magyarország alaptörvénye

Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

9. Mellékletek

1. melléklet: A 13 változó kódjához tartozó tételek nevei

Változó kódja	Tétel megnevezése
HH050	Otthon megfelelő melegen tartása
HS021	Fizetési hátralékok elkerülése (jelzáloghitel, bérleti díj, közüzemi számlák)
HS040	Egyhetes éves nyaralás távol otthonról
HS050	Minden második nap hús-, csirke-, halétel fogyasztása vagy vegetáriánus étkezés
HS060	Váratlan kiadásokkal való megbirkózás
HS110	Van-e a tulajdonában személygépkocsi
HD080	Cserélje le az elhasználódott bútorokat
PD020	Cserélje le az elhasználódott ruhákat újakra
PD030	Legyen két pár megfelelően illeszkedő cipője
PD050	Legalább havonta összeülni a barátokkal/családdal egy itala/étkezésre
PD060	Rendszeres szabadidős tevékenységet folytasson
PD070	Hetente költsön magára egy kis összeget
PD080	Rendelkezik internetkapcsolattal

Forrás: Guio, Gordon, Najera & Pomati (2017), saját szerkesztés

2. melléklet: Eurostat által meghatározott egyéni súllyal és súly nélkül számolt deprivációs ráta (%)

Régió neve	2013		2014		2015		2016		2017		2018	
	S	SN	S	SN	S	SN	S	SN	S	SN	S	SN
Közép-Magyarország	48,0	47,8	39,1	39,4	34,8	34,7	28,7	29,3	21,0	21,5	16,4	18,6
Közép-Dunántúl	43,0	41,9	36,9	36,5	37,8	35,5	30,6	30,9	20,6	20,7	13,7	14,7
Nyugat-Dunántúl	32,6	31,4	30,9	32,0	28,8	29,5	16,7	19,5	18,3	21,2	8,5	10,3
Dél-Dunántúl	48,8	48,2	44,4	44,4	44,6	42,6	36,2	36,3	33,4	35,8	22,9	25,6
Észak-Magyarország	49,1	49,9	49,8	50,7	42,0	43,5	37,1	37,3	37,0	36,7	30,8	28,6
Észak-Alföld	53,7	53,3	47,8	47,2	39,0	38,4	32,3	32,8	27,1	28,5	21,4	22,4
Dél-Alföld	42,9	41,9	36,7	38,0	34,8	35,4	25,8	27,0	22,5	24,1	18,0	20,6

Megjegyzés: S-egyéni súllyal számolt, SN-egyéni súly nélkül számolt

Forrás: EU-SILC adatok (2018), saját szerkesztés